

KİTAP İNCELEMESİ

DUYGULAR SOSYOLOJİSİ EL KİTABI: 2. CİLT

Jan E. Stets ve Jonathan H. Turner (Editör)
Springer, New York, 2014, İngilizce, 569 sf.

Ayşenur Merve ŞAFAK UZUN¹

Jan E. Stets ve Jonathan H. Turner, California Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde görev yapmaktadır. Duygular sosyolojisi, sosyal tabakalaşma, kurumlar sosyolojisi gibi alanlarda çalışmalar yapan Stets ve Turner, kitabın giriş kısmında duygular ve sosyolojinin uzun yıllar boyunca birbirleriyle bütünleşemediğini, fakat günümüzde artık duyguların insan davranışı, etkileşimi ve örgütlenmesi arkasındaki temel güçlerden biri olduğu gerçeğinin kabul edilmeye başlandığını ifade etmektedir. Kitabın yazılış amacı ise duygular ile ilişkili önemli sosyal konuları okuyucuya sunmaktır. Sosyoloji her ne kadar duyguların önemini kavramada geç kalmış olsa da, yeni yeni gelişmeye başlayan duygular sosyolojisi disiplini kaybedilen bu zamanı telafi edebilecek çalışmalara imza atmıştır.

Genel olarak ele aldığımızda Duygular Sosyolojisi El Kitabı “Duygular Üzerine Teorik Perspektifler” ve “Sosyal Alanlarda Duygular” adlı iki kısımdan ve bu iki kısım içinde farklı yazarlar tarafından kaleme alınmış toplam yirmialtı bölümden oluşmaktadır. Birinci kısımda evrim teorisinden, kimlik, afekt-kontrol, sosyal değiş-tokuş, beklenti, statü-güç ve kültür teorilerine kadar geniş bir yelpazede teori geleneklerine yer verilmektedir. İkinci kısımda ise duyguların deneyimlenip, ifade edildiği ekonomi, aile, iş yeri, sağlık, spor, bilim, adalet ve hatta teknoloji gibi sosyal alanlara odaklanılmaktadır.

Bu çalışma ise eleştiriden ziyade tanıtım şeklinde kitabın bir sentezini oluşturmak için tasarlanmıştır. Tarama işinin yükünü azaltmak amacıyla “metodolojik bir filtre” sunulmuştur. Yani öncelikle kitabın tüm bölümlerine kısaca değinilmiş ve sonrasında duygular sosyolojisini alanda uygulamak isteyen araştırmacılar için faydalı olduğunu düşündüğüm bazı bölümlerin detaylı bir özeti sunulmuştur.

BÖLÜMLERE GENEL BİR BAKIŞ

Jonathan H. Turner ilk bölüme, insanoğlunun hominid atalarının beyinlerinde doğal seleksiyonun nasıl ve niçin geliştiğini açıklayarak başlamaktadır. Doğal seleksiyonla, duyguların üretildiği beynin subkortikal alanının geliştiğini ifade etmektedir. Bu bölüm, David Frank'ın yazmış olduğu “Duygular ve Nörososyoloji” adlı 13. bölüm ile beraber okunduğunda daha yararlı olacaktır. Frank bu bölümde duyguların bilişten önce var olduğunu ve karar verme süreci, eylemler, etkileşimlerin arkasındaki itici gücünü iddia etmektedir.

3 ve 4. bölümlerde sembolik etkileşimcilik geleneği içinde kimlik ve afekt-kontrol teorileri ele alınmaktadır. 3.bölümde Jan E. Stets ve Ryan Trettevik, kimlik doğrulama sürecinde duyguların merkezi önemini olduğundan bahsetmektedir. Kathryn J. Lively ve David R. Heise 4. bölümde afekt-kontrol modelini geliştirmiştir. Burada etiketlenmiş kişilerin duygularının, etiketlenmemiş kişilerin duygularına kıyasla nasıl farklılaştığı gösterilmiştir.

5. bölümde Edward J. Lawler, Shane R. Thye ve Jeongkoo Yoon, insanların pozitif duygu deneyimlerini diğer gruplara ve makro seviyedeki yapılara nasıl attığını açıklamaktadır. Karen A. Hegtvedt ve Christie L. Parris 6. bölümde adalet sürecinde duyguların rolüne odaklanmaktadır. 7 ve 8.

¹ * Ankara Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi

bölümlerde Murray Webster ve Lisa Slattery Walker statü süreçlerinin duygular üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. 9. bölümde Jonathan H. Turner, sosyal yapıda bireyin konumu ile duyguları ilişkilendirmektedir. 10 ve 11. bölümlerde Meredith Rossner ve Eva Illouz duyguların aslında alışkanlıklarımız, ritüellerimiz ve geleneklerimizde nasıl gömülü olduklarını ortaya çıkarmıştır. 12. bölüm, şu ana kadar bahsedilen bölümlerden oldukça farklıdır. Burada Thomas J. Scheff, duygulara geriye dönük bir bakış açısıyla bakmakta ve katarsis kavramının derinliklerine inmektedir. Birinci kısmın son bölümü olan 14. bölümde ise Kimberly B. Rogers ve Dawn T. Robinson, afekt ve duyguların ölçümüne dair görüşlerini bildirmektedirler.

İkinci kısmın ilk bölümünde Jocelyn Pixley, Shaun Wilson ve Peter McCarthy ekonomi ve duyguları üç açıdan incelemektedir. İlk olarak duygular sosyolojisinin ekonomiyi anlamada nasıl yararlı olduğu belirtilmiş, sonrasında da Durkheim, Weber gibi ilk dönem sosyologlarına atıfta bulunarak ekonomik analizlerde gözardı edilen duygusal faktörlerden bahsedilmiştir. 16. bölümde ekonomiden iş alanına doğru bir geçiş görmekteyiz. Amy S. Wharton duyguların ifadesi ve duyguların düzenlenmesi konularına odaklanarak iş ve duygular alanında geniş bir literatür bilgisi sunmaktadır. Rebecca J. Erickson ve Marci D. Cottingham 17. bölümde, duyguların sosyalizasyon ve ev içi emek sürecinde nasıl tesis edildiğini göstermektedir.

18, 19 ve 20. bölümlerde yazarlar duyguları sınıf, ırk, cinsiyet gibi majör tabakalaşma alanları ile beraber ele almaktadır. 21. bölümde Sarah L. Harkness ve Steven Hitlin ahlak ve duyguların rolünü tartışmaktadır. Ahlaki kodların ve ahlak duygusunun kültürden kültüre nasıl farklılaştığına da değinilmektedir. 22. bölümde Jody Clay-Warner, suç üzerinde duyguların etkisine odaklanmaktadır. Çağdaş kriminal davranış teorilerinde duygunun rolünün ne olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. 23. bölümde spor, 24. bölümde teknoloji, 25. bölümde ise sosyal hareketler ve duygular birlikte ele alınmaktadır. 26. bölümde, yani son kısımda, John Parker ve Edward J. Hackett, bilim alanında duyguların güçlü birer sosyal kontrol mekanizması olarak işlevi olduğundan bahsetmektedir.

ADALET, İŞ, KURUMSAL TABAKALAŞMA, SUÇ, TEKNOLOJİ VE DUYGULARA GERİYE DÖNÜK BİR BAKIŞ

Adalet ve Duygular

Karen A. Hegtvedt ve Christie L. Parris, sivil hayattan askeri hayata günümüzde çok farklı alanlarda adaletsiz durumlarla karşı karşıya kaldığımızı ve bu durumlara karşı bir takım duygular gösterdiğimizi belirtmektedir. Bu duygular ayrıca insanların bireysel özellikleri ve ilişkileri tarafından da şekillendirilmektedir. Birçok araştırmacıya göre adalet ve duygular birbiriyle oldukça yakından ilişkilidir. Öyle ki adalet hissi duyguları da tetiklemektedir. Benzer bir biçim de duygular da adaletle değerlendirilmeleri etkileyebilmektedir.

Adalet süreci karar verme prosedürleri, etkileşim dinamikleri ve gerçek devlet ilişkilerini kapsamaktadır. Belirli bağlamlarda normatif kurallar ile alakalı inaçlardan kaynaklanan beklentiler adil olarak kabul edilebilmektedir. Genel olarak dört tür adaletten bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki olan adalet dağıtımı (distributive justice) sosyal grup içinde fayda ve yüklerin eşit bir şekilde dağıtılması ile ilişkilidir. Prosedürel adalet ise karar vermeyi etkileyen ilkeler üzerine odaklanır. Normatif prosedürel kurallarda prosedürlerin zamanda ve mekanda istikrarı, önyargının bastırılması, bilginin doğruluğu, sonradan da olsa yanlış bilginin düzeltilmesi, herkesin temsil edilebilmesi ve etik standartlar önemlidir. Etkileşimsel adalet, insanlara doğruluktan sapmadan saygılı bir biçimde davranma ile ilgilidir. Son iki adalet türü durumsal bağlamdan çok fazla etkilenmez. Burada objektif standartlar daha baskındır. So olarak restoratif adalet yanlış hükmedilmiş caza konularıyla ilgilenir. Burada suçu işleyen kişi için bazı alternatif çözümler bulunmaya çalışılır. Kurban, suçlu ve olaydan etkilenen diğer toplum üyeleri bir araya getirilir ve orta yol bulunmaya çalışılır. Düzenlenen bir forum içinde tüm duygular sergilenir.

Adaletsizliđi anlamak için bir kişinin aldığı ödül ile diğer kişinin aldığı şeyi karşılaştırabiliriz. Adaletsiz muamele gören kişiler daha fazla nahoš, gerginlik ve keder yaratan duygular hissetmektedir. Bu duygunun üstesinden gelebilmek için ise adaletin yeniden sağlanması gereklidir. Homans (1974), işçilerin yömyeleri ile ilgili değerdendirmelerini incelediğinde, onların adil olarak ücret aldıklarında daha fazla memnun hissettiklerini bulgulamıştır. Memnuniyetsizlik durumu daha az çalışan diğer işçilerin daha yüksek ücret aldığı durumda patlak vermiştir. Çalışanın değil de çalışmayan işçinin daha fazla para alması kızgınlık, gücenme ve hüsrana duygularına sebep olmaktadır. Benzer bir şekilde fazladan ödüllendirilmiş olmak da kişiye daha fazla tatmin vermemektedir. Hatta bu durum suçluluk hissi bile uyandırabilmektedir. Homans'ın analizi, adalet sürecinde duyguların rolüne dair kritik öneme sahip iki konuyu gündeme getirmektedir: Homans ilk olarak yeterince ödüllendirilmemiş (kurbanlar) ve aşırı ödüllendirilmiş kişilerin duyguları ve potansiyel davranışlarını birbirinden ayırmıştır. İnsanların yeterince ödüllendirilmedikleri durumlarda daha derin duygular yaşadığı gerçeğini de vurgulamıştır. Lind ve Tyler'ın grup değerdendirmesine göre insanlar ait oldukları grupta kendi haklarında iyi düşünölsün isterler. Böylelikle kendilerine duydukları değerdendirmesi de artacaktır. Aksi takdirde duyulan adaletsizlik hissi, duyguları nihai olarak şekillendirecektir.

İnsanlar kesin bir bilgiye sahip olmadıkları adalet ile ilgili durumlarda boşlukları doldurmak adına sezgilerini kullanmaktadırlar. Mesela bir kişi kendine yapılan muamelenin adil olup olmadığını prosedürel adalet kavramına bakarak anlayabilir. Yine belirsiz durumlarda karar verme sürecini yönetmek adına duygulara güvenilebilir. İnsanlar genel olarak kötü hissettiklerinde kötü ve adaletsiz bir şeylerin olduğunu söylemeye meyilli olurlar. Yani durumun iyi ya da kötü olması belirli bazı duyguları tetikler. Duygular ve adaletle dair algılar birbiriyle bağlıdır.

Suçluluk duygusu, bireylerin sonuçların herkes için adil olduğunu görmesiyle azalabilir. Depresyon, adalet dağılımının ve prosedürel adaletin düşük olduğu zamanlarda daha şiddetli olmaktadır. Utanma ve suçluluk duyguları içsel olarak tutulurken, öfke dışı yansıtılan bir duygudur. Fakat benzer adaletsiz durumları deneyimleyen kişiler aynı tarz duyguları hissetmeyebilir. Bu değerişikliklerde bireysel farklılıklar yatmaktadır. Dünyanın adil olduğu görüşüne inanan insanlar, inanmayanlara kıyasla başlarına gelen olumsuz olaylar için çok da fazla negatif duygular taşımazlar. Yapılan çalışmalar adaletsizliğe karşı verilen tepkilerin öznel olduğu ve durumsal faktörlere bağlı olarak değerişebileceğini göstermiştir.

Bir gruba uzun süredir ait olduğunu gisseden kişi, kısa süredir grupta olan kişiden daha fazla pozitif duygular içinde olur. Üyelik sayesinde kişinin grup içinde değeri artar ve bu durum diğer üyelerin de dikkatini çeker. Böylelikle sosyal desteğe ihtiyaç duyan üyeye tolerans gösterilebilir.

Son olarak restoratif adalet ile suç işleyen kişiye utanma, suçluluk duyma ve empati duygularını aşılıyarak bu insanların toplumla entegre olması amaçlanmaktadır. Rossner (2011), uygun bir ceza bulmak ya da uzlaşmak isteyen, içinde suçu işleyen, kurban, gözlemci ve hakim de olduğu bir grubu restoratif adalet kapsamında çekilen bir video konferansta incelemiştir. Rossner, ilk yaşanan öfke ve endişe duygularının yüz ifadeleri, mimikler ve sözel ifadeler arayıcılığıyla grup içinde nasıl transfer edildiğini incelemiştir. Suçu işleyen ve kurban arasında ortak bir nokta olduğu durumda restoratif adaletin daha başarılı olduğu bulgulanmıştır.

İş ve Duygular

Amy Wharton'a göre iş, duygunun sosyolojik olarak araştırılabileceği merkezi bir kurumdur. Ekonominin büyümesi, kadınların iş gücüne katılımı gibi yeni değerişiklikler ile duygunun sosyal olarak, inşa edilmeye başlanması aynı zamana denk gelmektedir. Öte yandan iş, multidisipliner bir çalışma alanıdır. Endüstri ve örgüt psikologları da iş ve duygu alanında çok sayıda araştırma yapmıştır. Sosyologlar özellikle iş organizasyonunu ve deneyimini şekillendiren yapı ve süreçlerin neler olduğu ile

ilgilenir. Yazar bu bölümde duygusal ifade, duygunun düzenlenmesi, yapılandırılması ve yönetilmesi alanlarına odaklanmaktadır.

Duygusal ifade biçimi olarak *afekt*, bireylerin deneyimlediği geniş çaptaki duyguları kapsayan, tabiri caizse, şemsiyeye benzeyen bir terimdir. Bu duygular geçici ve durumsal, ya da uzun vadeli ve stabil olabilir. Duygular bahsi geçen ilk grupta yer alırken, mizaç ikinci kategoridedir. İş yerinde duygusal deneyim üzerine yapılan araştırmalar duygunun özellikleri üzerine odaklanmaktadır. Duyguya ait özellikler ve durumlar, hem bağımsız hem de bağımlı değişkenler olarak ele alınabilir.

İş tatmini ile genellikle insanların işlerine karşı hissettikleri durum kastedilir. Tatmin, pozitif ve mutluluk veren duygusal bir durumu tasvir eder. Ayrıca, iş tatmini ve kişinin mutluluğu arasında yüksek bir korelasyon vardır. Tatmin, sübjektif iş kalitesinin ölçüsü olarak da görülebilir. Farklı tatmin düzeyleri iş yerinin avantajlı mı yoksa dezavantajlı mı olduğuna dair bilgi verir. Fakat tatmin ve performans arasındaki ilişkide bazı tutarsızlıklar da olabilir.

İş tatmini üzerine yapılan çalışmalar üç farklı kavramı bir araya getirmektedir: iş hakkındaki inançlar, kararlar ve hissel deneyimler. Weiss'e göre iş tatmini, insanların inançları ve hissel deneyimlerinden bağımsız bir şekilde etkilenen değerlendirilmiş kararlar olarak düşünülebilir. Hissel özellikler ya da ruh hali, tatminin başlangıç nedeni ya da sonucu olabilir. Fakat göstergesi değildir. Ruh hali performans ile ilgili etkili karar verme, yaratıcılık, kazanç-kayıp gibi bazı sonuçları etkileyebilir.

Öte yandan, evli çiftler duygu durumlarındaki değişimleri birbirlerine yansıtabilmektedir. Karı ve kocaların duygu durumları işe gittikleri ve işten eve döndükleri zaman birbirinden farklılaşır. Kadınların duyguları işe gittikleri zaman daha pozitif olur. Erkeklerin duyguları ise eve dönüşte daha pozitif hale gelir. Ayrıca eşler birbirlerine duygularını da transfer edebilir. Fakat erkeklerin ruh hallerinin yansıması daha baskın olabilmektedir. Eşit gelire sahip olan ve iş yerlerinde birden fazla görevi olan anne babaların negatif hissi daha fazla deneyimledikleri görüşmüştür.

Ruh halleri ve duygular, sübjektif duygu durumları olarak düşünülebilir. Ama birbirlerinden bazı noktalarda ayrılmaktadırlar. Ruh halleri daha az yoğunluğa sahip dağınık durumlardır. Duygular ise yoğun, kısa süreli ve belirli bir konu ya da amaca yönelik durumlardır. Ruh halleri iki boyutlu (hoş-nahoş vs.) olarak kavramsallaştırılken duygular daha farklı durumları ifade eder. Farklı duygular da sosyologların ilgi alanını oluşturmaktadır. İş yerinde deneyimlenen öfke buna örnek gösterilebilir. İş yerinde adil olmayan muameleye maruz bırakılma, saygısızlık ve nezaketsizlik öfkelenmeye neden olabilmektedir. İş gereği daha fazla insan ile haşır neşir olan çalışanlar daha fazla öfke duymaktadır. Düşük prestijli işlerde çalışanların öfkelenme sebebi kötü muamele iken, yükske prestijli işlerde çalışanlar kendilerine saygı gösterilmediğinde öfkelenmektedir. Öfkenin ifade edililişi, cinsiyet statü ve bulunulan alanın özelliğine göre değişmektedir. Kızgınlık ve statü arasında U şekilli bir ilişki vardır. Öfke deneyimi hiyerarşinin uç kısımlarında, orta kısımlara nazaran daha fazladır. Yüksek statülü kişiler öfkelerini toplumsal alanlarda gösterebilirken, düşük statülü insanlar öfkelerini daha özel ve kısıtlı alanlarda göstermektedir. İş yerinde öfkenin dışa vurumu hem bireyler, hem ilişkiler, hem de kurum için negatif sonuçlar doğurabilir. Bireysel seviyede kişi işinden ayrılabilir ya da hastalanabilir. Saygısızlık düşmanlık ve hatta şiddet oranı bile artabilir.

İş yerindeki gruplar insanların duyguları, inançları ve davranışları üzerinde etkilidir. Duygu üzerine çalışan araştırmacılar, gurpları 'yukardan aşağıya' ve 'aşağıdan yukarı' bir yaklaşım ile ele almaktadır. Yukardan aşağı yaklaşım gurp süreçlerine odaklanır ve bu süreçlerin afektif boyutuna dikkatleri çeker. Aşağıdan yukarı yaklaşıma göre gruplar, gelişmekte olan duygusal özelliklere ve afektif karakteristiğe sahiptir. Bu özelliklerin belirlenmesi ve onların muhtemel etkilerinin incelenmesi gereklidir.

Duygular sadece ifade edilip deneyimlenmezler. Aynı zamanda yönetilip düzenlenirler de. Bu süreci anlamak çok önemlidir. İnsanların neler hissettikleri ve bunu nasıl ifade ettikleri sosyal pozisyonlarına, kültürel faktörlere, toplumsal normlara göre değişiklik göstermektedir. Duyguları yönetme ilk olarak özel alanda öğrenilir ve sonrasında toplumsal alanlara katılım ile daha da geliştirilir. Sosyologlar için duygusal emek iş yerinde duyguların üzerine çalışma yapılması ile eş anlamlıdır. Duygusal emek çalışılırken üç farklı alana bakılabilir: İntrapsişik deneyim, işteki duygusal göstergeler ve melseki gereklilikler.

Farklı işlerde çalışanların bazıları yüzeysel davranış, bazıları da daha derin bir davranış örüntüsü göstermektedir. Mesela garsonlardan yüzeysel bir performans beklenilir. Çünkü onların herhangi bir otonomileri yoktur. Fakat müşteri ile iletişimin önemli olduğu işlerde daha derin bir performans beklenilir. Yapılan araştırmalar çalıştıkları yerlerde asıl duygularından farklı duygular göstermeye zorlanan çalışanların psikolojik olarak bir rahatsızlık yaşadığını göstermektedir. Yine araştırmalar kişinin mutluluğu ve yüzeysel performans gösterme arasında negatif bir bağlantı olduğunu göstermiştir. Duygusal uyum, iş verenin duyguların sergilenişine dair beklentileri ve çalışanın davranışı arasında bir tutarlılık olduğu durumda gerçekleşir. Duygusal sapma ise beklenen ve sergilenen davranış arasında bir tutarsızlık olduğu zaman vuku bulur. Duyusal sapma, tıpkı duygusal uyum gibi çalışanın mutluluğu için yararlı da olabilir, zararlı da.

Son olarak duyguların gösterimi cinsiyet ve ırk gibi faktörlere göre değişmektedir. Afro-Amerikalı erkekler kızgınlıklarını bir takım kurallara bağlı olarak, beyaz çalışanlardan bile daha az göstermektedir. Yine kadınlar ve düşük statülü çalışanlar duygularını daha fazla bastırmak zorunda bırakılırlar. Pozitif duygular gösteren liderlerin değişik alanlarda daha başarılı oldukları da bazı çalışmalarda bulgulanmıştır.

Kurumsal Tabakalaşma ve Duygular

Jonathan H. Turner bu makalede, duygu kavramını genişleterek, tabakalaşma dinamiklerinin daha iyi bir şekilde anlaşılmasını hedeflemektedir. Turner'ın duyguları birer kaynakmış gibi göstermesinin temelinde ise, kaynakların toplumda eşit olarak dağıtılmadığı ve bu yüzden de tabakalaşmanın olduğu gerçeği yatmaktadır. Duygular da toplumda eşit olarak dağıtılmamıştır. Öte yandan, duygular sadece maddi kaynakların eşit olmayan dağıtımına gösterilen tepki biçimi değildir. Duygunun kendisi aynı zamanda insan, toplumsal yapı ve kültür üzerinde etkiye sahip olan önemli bir kaynaktır. Turner'ın duyguları kaynak olarak ele alması tamamen orijinal bir görüş değildir. Hoshchild (1979), Thomas Scheff (1979), Randall Collins (1975,1990) ve Jack Barbalet (1998) gibi isimler daha önceden bu görüşü çalışmalarında belirtmiştir. Öte yandan post-modernist teorisyenler de toplumda duyguların etkilerini incelemiştir.

Toplumun bir çok farklı alanında insanların öfke, korku, yalnızlık, küçük düşürülme ve öç alma gibi duygular yaşadığı aşikardır. Yoğun duyguların yaşandığı ve eşitsizlikler tarafından şekillendirilmiş bu yeni çağda Turner'ın hedefi ise, genel bir duygu dinamikleri teorisi oluşturmaktır.

Turner uzun yıllar boyunca toplumsal örgütlerin farklı basamaklarını kavramsallaştırmaya çalışmıştır. Ona göre örgütler mikro, mezo ve makro düzeyde olabilir. Benzer bir biçimde sosyal gerçeklik de bu üç düzeyde olabilmektedir. Organize toplumsal birimlerde (gruplar, örgütler vs.) ve kategorik birimlerde (maneviyat/ahlak ilgili farklılıkları belirleyen kategoriler, cinsiyet, sınıf, yaş vs.) meydana gelen karşılaşmalar neticesinde bireyler arasında bazı duygular açığa çıkmaktadır. Kategorik birimler tabakalaşma sisteminin içinde gömülüdür; çünkü değer gösterilen ve gösterilmeyen birimlerin üyeleri değişken oranlarda kaynaklara erişim sağlamaktadır. Benzer bir biçimde organize toplumsal

yapıya ait birimler, kurumsal alanlarda (ekonomi, politika, din, eğitim vs.) gömülüdür. Ayrıca bulunduğu konuma bağlı olarak insanların kaynaklara erişim olanağı da farklılık gösterir.

Sembolik araçlar sadece söylem esnasında kullanılıp, organize toplumsal yapılara ait birimler tarafından kaynak olarak gösterilmez; aynı zamanda bahsi geçen iki birim içinde ve arasında aktörler tarafından değiş tokuş usulü kullanılır. Kurum içi değiş tokuşlar genellikle mevcut birimin sembolik araçları aracılığıyla yürütülmektedir. Örneğin, öğretmenler *öğrenme* konusunu konuşurlar ve eğitim kurumu içinde bu konuyla ilgili düşüncelerini değiş tokuş yaparlar. Eğitim kurumunun üstündeki alanda ise, diplomalı hocalara bu işi yapmaları için ekonomik aktörler tarafından para verilir. Yani sembolik araçlar, farklı alanlar arasında değiş tokuş yoluyla dolaşmaktadır. Bu dolaşım sayesinde bizzat sembolik araçlar tarafından inşa edilmiş ideolojiler ortaya çıkmaktadır. Bu ideolojiler kodlandıktan sonra ise meta-ideolojiler oluşturulmakta ve toplumda tabakalaşma sistemi açığa çıkmaktadır.

Tabakalaşma ve duygu analizi için öncelikle kurumsal alanların kavramsallaştırılması gerekmektedir. Kurumsal alanlar, kaynakların eşit olarak dağıtılmadığı şirket birimleri tarafından oluşturulan alanlardır. Organize toplumsal yapılarda bireyler farklı pozisyonlara sahiptirler ve hiyerarşik sistemde kaynaklara erişimleri de farklıdır. Kaynaklara erişimi daha fazla olan bireylere, diğerlerine kıyasla, daha fazla değer gösterilmektedir. Bunun neticesinde de kişilerde farklı duygular oluşmaktadır. Örneğin fazla kaynağa erişebilen kişilerde daha pozitif duygular görülmektedir. Kendine güven duygusu daha yüksek olduğu için, bu kişiler kendi işlerinde daha başarılı performans göstermektedirler.

Görüldüğü üzere Turner, Simmel'in *genelleştirilmiş semboller* (1907) görüşüne atıfta bulunmaktadır. Simmel'e göre para sembolik bir araçtır. Çünkü modern dünyada değeri belirleyen maddedir. Paranın tek başına bir anlamı ve değerinin olmamasına rağmen, sembolize ettiği değer çok önemlidir. Para kapitalist ekonomide genelleştirilmiş sembolik bir araçtır ve aktörler arasındaki söylem ve görüş inşasında etkilidir. Benzer bir şekilde sevgi –sadakat, aile ve akrabalıkta sembolik bir araç işlevi görmekte ve bu iki çevrede söylem ve temalar oluştururken kullanılmaktadır. Genelleştirilmiş sembolik araçlar aynı zamanda *değer gösterilen kaynaklardır* ve bu kaynaklar kurumsal alandaki birimlerde eşit olmayan oranlarda dağıtılmıştır. Örneğin sevgi-sadakat, öğrenme, bilgi, estetik, gibi semboller pozitif duyguları açığa çıkarır ve kaynakların olduğundan daha değerli olmasını sağlarlar. Luhmann'ın da belirttiği üzere, genelleştirilmiş sembolik araçlar beraberinde, hemen her zaman ahlaki değerleri de getirmektedir. Bu araçlar, değer gösterilen kaynaklara işaret etmenin yanı sıra, söylemi de bir ahlak potası içerisine koyar ve bu sayede de her bir kurumsal alanda oluşturulan ideolojiler, bu ahlak kodlarına göre şekillendirilir. Böylelikle bireyler, çalıştıkları kurumda neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilecek seviyeye gelirler. Yani sembolik araçlar kurumsal ideolojileri oluşturan sembolik yapı taşları gibidir. İdeoloji olmadan kurumsal alan entegre olamaz; fakat, kurum içindeki aktörler arasında fikir birliğinin yüksek olduğu durumlarda entegrasyon ve ahlaki değerlendirmeler daha başarılı olur.

Kurumsal alanlar ilk olarak gelişmeye başladığı zaman aktörler, söylem oluşturmak için genelleştirilmiş sembolik araçlar kullanırlar. Böylelikle bu genelleştirilmiş araçlar söylem ve konu inşa ederken önemli bir terim haline gelir ve insanların buldukları alandaki görüşleri de bu sembolik araç içinde var olan ahlaki değerler çerçevesinde şekillendirilir. Kurumsal normlar açığa çıktıktan sonra da bireyler bu normların ve bu normlardan türeyen ideolojilerin çerçevesi dahilinde hareket etmeye başlar. Mesela kapitalist ekonomi, demokratik politika, pozitivizm, devlet destekli eğitim, bilim ve sağlık hizmetleri Amerika toplumunda oldukça baskındır. Bu yüzden de bu toplumdaki meta-ideoloji, bu ideolojilerin içinde var olan ahlaki görüş çevresinde inşa edilmiştir. Öte yandan din ve akrabalık bağlarının daha baslın olduğu toplumlar ile Amerika'daki toplumu karşılaştırdığımız zaman, daha az gelişmiş toplumlarda meta ideolojilerin din ve akrabalık ideolojilerini yansıttığını görebiliriz. Bir toplumda genellikle bir baskın meta ideoloji vardır. Bu yüzden de baskın kültürel alanlar bu ideoloji

çerçevesinde inşa edilir. Bu meta ideoloji tüm toplumda meşru hale gelir ve neticede de kurumsal alanlarda kaynakların eşit olmayan şekilde dağıtılması ile ortaya çıkan tabakalaşma ve eşitsizlik meşru hale gelir. Yani genelleştirilmiş sembolik araçlar, ideolojik oluşum ve meta ideoloji oluşumu için bir belirleyici olarak görülebilir.

Farklı sosyal sınıflara ait üyelerin değerlendirmeleri, statüsel inançlara dair bir takım ipuçları vermektedir. Statüsel bu inançlar ise organize toplumsal yapı içindeki mikro seviyedeki karşılaşmalarda bireyin beklenti durumunu belirler. Bu şekilde bireyler hemen hemen her zaman iki tip mezo birim içinde (organize toplumsal yapılara ait ve kategorik birimler) gidip gelirler.

Sosyologlar, sosyoloji tarihi boyunca tabakalaşma sisteminin iki kurumsal alan (politika ve ekonomi) etrafında inşa edildiğini düşünmüşlerdir. Para ve güç bu iki baskın kurumsal sistemde, önemli genelleştirilmiş araçlardır. Öte yandan bu iki araç diğer kaynaklara erişim için kullanılan kaynaklar olarak da görülmektedir. Sosyologlar ayrıca prestij ve onur duygularını birer kaynak olarak ele almışlardır. Marx'ın *dini* toplumun afyonu olarak belirlediği zamandan bu yana, sosyologlar doğüstü ya da dini görüşlerin insanlar üzerindeki etkisini göz ardı etmişlerdir. Marx'ın dini afyon olarak etiketlemesinin arkasındaki sebep onun din ile ilgili endişelerinden kaynaklanmaktadır. İnsanlara göre bu düşünce para ya da güce sahip olmamak için yeterli bir telafi unsuru olabilir. Ve vaziyetin bu şekilde olduğu durumlarda devrim için gerekli olan motivasyon aslında o kadar da kaçınılmaz değildir. Benzer bir şekilde bu örneği diğer sembolik araçlar için de uygulayabiliriz. Mesela adalet (hukuk), sadakat (aile), öğrenme (eğitim), yarışma (spor), estetik (sanat) ve diğer araçlar toplumdaki bazı sektörler tarafından oldukça değerli görünmektedir ve daha da önemlisi bu araçlar para, güç ve prestijden daha eşit bir şekilde dağıtılmıştır. Politik ve ekonomik olmayan kurumsal alanlardaki birimlere katılımları ile bireyler, toplumdaki kaynak seviyesinin büyüklüğünün farkına varır ve meta ideolojilerin daha fazla etkisi altına girer. Bu genelleme, tabakalaşma ile ilgili birçok sosyolojik analizde yer almamaktadır. Fakat Turner'a göre tabakalaşma ile ilgili bu bakış açısı son derece önemli ve gereklidir.

Tabakalaşmanın dinamiğini anlamak bakımından duygular, iki açıdan önemlidir. İlk olarak duygular pozitif olduğu zaman, bireyler sosyo-kültürel oluşumları pozitif olarak değerlendirmektedir ve onların kurumsal alanlara ve topluma bağlılıkları artmaktadır. İkinci olarak pozitif duygular rezervuarı insanların, daha tatmin hissetmelerine yardım eder ve onların diğer kaynakları takip etmelerine yardımcı olacak kendine güven duygusunu aşılır. Bu durumda duygular tabakalaşmaya gösterilen bir tepki olarak değil de, değer verilen kaynaklar olarak ele alınabilir.

Bireyler kaynaklarını güvence altına aldıkları zaman daha fazla pozitif duygu yaşarlar. Aynı zamanda mevcut ideoloji içinde var olan ahlaki kodlar vasıtasıyla kendilerini pozitif bir şekilde değerlendirmeye başlarlar. Eğer kaynaklar ekonomi ya da politika alanlarında elde edilmemişse, insanlar kendilerini değerlendirirken kendine has (ideosyncratic) metodoloji geliştirerek değerlendirme yaparlar.

Sevgi-saygı, başarı, öğrenme, estetik gibi kaynaklar, daha az baskın alanlardaki genelleştirilmiş sembolik araçlardır. Yani bir alandaki araç, aynı zamanda bu alanın kaynağını da oluşturur. İnsanlar kaynak olarak bu araçları büyük risklere girmeden ya da fedakarlıklar yapmadan güvence altına alabilir. Genelleştirilmiş sembolik araçlar aynı zamanda ek araçlara ulaşmada da kullanılabilir. Mesela duygular, para ve güç gibi kullanıldığı zaman bireylere bir nevi fayda hissi vermekte ve onların ek kaynakları (daha fazla para ve güç) toplamalarına yardım etmektedir.

Duygular bir çeşit kaynaktır ve diğer tüm kaynaklar gibi pozitif ve negatif duygular da kurumsal alanlarda eşit olmayan bir şekilde dağılım göstermektedir. Bu yüzden de mevcut tabakalaşma teorileri tarafından etkili bir şekilde kavramsallaştırılmamaktadır. İnsanlar kurumsal alanlarda kaynaklarını

güvence altına alamadıkları durumlarda öfke ve tükenmişlik gibi duygular yaşamak organize toplumsal yapılara ait ve kategorik birimlerdeki karşılaşmalarında bu duyguları beraberinde getirdikleri zaman, diğerlerinin reaksiyonuna daha fazla karşı tepki göstermektedir. Bu şekilde bu insanların, ek kaynak elde etme şansları da azalmaktadır. Örneğin, bir spor müsabakasında agresif bir atlet düşünelim. Bu atlet bastırılmış olduğu utanma duygusunu kızgınlık şeklinde kendi alanına transfer etmiştir. Bu kızgınlık sayesinde de atletin rekabet duygusu artmış ve onun diğer kaynaklara (para, şöhret, prestij vs.) olan erişimi artmıştır. Fakat örnekteki bu durum istisnadır. Negatif duygular yaşayan insanlar genellikle diğer kaynaklara ulaşmada başarısız olur.

İnsanoğlunun en önemli ayırıcı özelliklerinden birisi duygusallıktır. Turner, dört temel duyguyu vurgulamaktadır. Tatmin-mutluluk, kaçınma-korku, iddia-öfke, hayal kırıklığı –mutsuzluk. Bu duygulara ek olarak tikslenme, şaşırma, beklenti, merak, keder, şok gibi duygular da listelenebilir. Turner'a göre bu ek duygular, birincil duygular değildir, doğal seleksiyonla üretilen temel duyguların birer kombinasyonudur.

Turner'a göre dört temel duygudan üç tanesi negatif, sadece bir tanesi pozitifdir. Her bir temel duygunun çeşitliliğini arttırarak bu negatif duyguların gücü azaltılabilir. Tereddüt, isteksizlik ve utanma gibi duygular endişe ve kaygının yaptığı gibi sosyal ilişkileri önemli ölçüde sekteye uğratmaz. Bu tarz bir çeşitlilik oluşturarak her bir temel negatif duygunun gücü azaltılabilir. Başka bir örnek olarak mutluluk duygusunun korku ile birleşmesinden doğan endişe, umut, müteşekkirlilik duyguları korkunun negatif gücünü hafifletebilir. Bunun tam aksine mutluluk ve öfke gibi bazı duyguların birleşmesi ile de oç alma gibi daha şiddetli duygular açığa çıkabilir.

İnsanoğlunun milyonlarca yıl önce başlayan evriminden bu zamana kadar, doğal seleksiyon sosyal bağ oluşturmada alternatif bir mekanizma olarak duyguların etkinliğini arttırmak amacıyla insan beynini geliştirmede yardımcı olmuştur. Bunun sebebi ise şu açıklamada bulunulabilir. İnsanlar maymunlardan evrilmiştir. Birçok benzer özelliğe sahip olduğumuz maymunlar ise sosyal grup organizasyonuna sahip değildiler. Güçlü sosyal bağları olmayan bu hayvanlar da nesillerinin tükenmesi problemi ile karşılaşmışlardır. Fakat doğal seleksiyon sayesinde insanlar yok olma problemlerinden kurtulmuşlardır. Bu insanların beyinlerinde duygu merkezleri gelişmiştir ve farklı duygular sayesinde insanların sosyal olarak bir arada yaşamaları daha kolay hale gelmiştir.

Klinik ve sosyolojik alanda birçok bilim insanı duygularda, özellikle de negatif duygularda (utanma ve suçluluk gibi), gerçekleşen baskılamının önemine dikkat çekmiştir. Scheff, (1994) ve Retzinger (1991) bastırılmış utanma duygusunun kollektif şiddet arkasında yatan önemli bir güç olduğunu vurgulamıştır. Volkan da (1999) benzer şekilde, etnik soykırımların ve savaşların bastırılmış utanma duygusu tarafından tetiklendiğini bulgulamıştır. Tabakalaşma bağlamında utanma ve suçluluk duyguları diğer tüm duygular gibi eşit olarak dağılım göstermemektedir. İnsanlar bu duyguları, buldukları hiyerarşik pozisyonlara bağlı olarak farklı oranlarda yaşamaktadırlar. Kaynaklara ulaşmada başarılı olan bireyler utanma duygusunun zıddı olan gurur duygusunu deneyimlemektedir. Bu insanlar benimsemiş oldukları ahlaki normları elde ettikleri başarılarında anahtar faktör olarak gördükleri için suçluluk duygusundan ve suçtan kaçınırlar. Bu sayede kendilerini daha pozitif bir şekilde değerlendirerek gurur, mutluluk ve tatmin gibi duygular yaşarlar. Öte yandan yeterli kaynaklara ulaşamayan insanlar genellikle utanma ya da öfke duyguları yaşamaktadır. Bu duygular otomatik olarak bu insanlardaki kendine güven duygusunu yok etmektedir. Utanma duyguları ya öfke patlamalarına sebep olur, ya da suç duygusu yeni bir endişe duygusu yaratır. Böylelikle insanlar, utanma duygusundan utanır hale gelir ve duydukları endişe hakkında daha fazla suçluluk duyabilir.

Yine de baskılama pozitif ve negatif duyguların dağıtımında yaşanan eşitsizliklere sebep olan dinamiğin bir parçasıdır. Turner'a göre bastırma ana savunma mekanizmasıdır. Fakat bir duygu bilinçte bastırıldığı zaman diğer savunma mekanizmaları ortaya çıkabilir. Bu mekanizmalar yer değiştirme, yansıtma, reaksiyon oluşturma, sübliminyasyon ve atfetme /yüklemedir. Bu savunma mekanizmaları birey tarafından deneyimlenen ya da ifade edilen duyguları etkiler. Reaksiyon oluşturma veya sübliminyasyon gibi duygular negatif duyguları pozitif duygulara dönüştürmeye yardımcı olurken, diğerleri negatif duyguları öfke ya da korku duygularına dönüştürür.

Turner'e göre atfetme (attribution) sosyolojik perspektiften bakıldığında en önemli savunma mekanizmasıdır. Bireyler kendi duyguları için her zaman atıfta bulunmaktadır ve bu atıflar diğer insanlara ve sosyal yapılara yansıtılır. Lawler'e göre (2001) negatif duygular için yapılan atıflar merkezden uzağa taşınan önyargıyı (distal bias) gösterir. Yani negatif duygular kişiden ve kişinin içinde bulunduğu durumdan diğerlerinin bulunduğu kategorilere, sosyal yapılara ve topluma taşınır. Eğer bu diğer insanlar kendilerine yöneltilen bu atıflardan kaçabilirlerse atıflar daha genel kategorilere yapılmaya başlanacaktır (siyahiler, kadınlar...) Fakat diğer insanların bu atıflara karşı savaşacak gücü yok ise, bu olumsuz durum devam edecektir. (Kızgın bir kocanın karısına kötü davranması). İnsanlar kendilerinde meydana gelen negatif duyguların niçin olduğunu ve bu duyguları kimin ortaya çıkardığını anlamaya çalışırlar ve eğer bu duygular bastırılırsa bu atfetme dinamikleri daha da komplike hale gelir.

Öte yandan pozitif duygular proksimal (yakın olan) ön yargıyı açığa çıkarır. Bu durumda insanlar kendilerini ve kendilerine yakın olan diğer insanları, yaşadıkları duygunun sorumlusu olarak görür. Fakat distal ve proksimal ön yargılar toplumda önemli bir sorun teşkil eder. Eğer bir ön yargı kırılmaz ise, tabakalaşma sistemleri ya da kurumlar gibi makro yapılar nasıl meşrulaştırılır? Cevap basittir: Eğer bireyler mezo seviyedeki birimlerdeki karşılaşmalarında düzenli olarak pozitif duygular deneyimliyorsa, bu durum makro seviyeye de yansiyacaktır.

Duyguları açığa çıkaran iki temel durum vardır. Bunlardan birincisi beklentileri karşılamada başarılı ya da başarısız olmak; ikincisi ise diğer insanlardan pozitif ya da negatif dönüt almak. Beklentilerin karşılandığı durumlarda insanlar diğer insanlardan pozitif dönütler alır ve pozitif duygular yaşayarak kendilerini pozitif bir şekilde değerlendirmeye başlarlar. Bu durumun düzenli hale gelmesi ile birlikte insanlar dış çevrelerine pozitif atıflar yaparlar ve makro yapıları ve bu yapıların meta ideolojilerine karşı daha olumlu bakarlar. Bu durumun tam tersi de gerçekleşebilir. Yani utanma, öfke, yalnızlık gibi duygular hisseden birey beklentileri karşılamada başarısız olur ve kendi onurunu korumak için dış nesnelere negatif duyguları atfeder.

Duyguların birer kaynak olduğu makalenin başında çokça bahsedilmişti. Duygular diğer kaynaklara ulaşmada kullanılabileceği için yeni duygu rezervuarlarının oluşturulmasına da yardımcı olur. Mesela pozitif enerji ve kendine güven rezervuarı sayesinde insanlar doğrudan pozitif duygularını güvence altına alır ve farklı kurumsal alanlarda diğer kaynaklara ulaşmada başarılı olur. Benzer şekilde negatif duygular rezervuarını utanma, suçluluk ve yalnız kalma duyguları oluşturmaktadır. Bu rezervuara sahip insanlar kendilerinden ya da yaşadıkları negatif duygulardan kaçamadıkları için özgüvenlerini kaybederler. Bu tür duygulara sahip oldukları için de tabakalaşma sistemi içindeki bariyerleri aşmada sıkıntı yaşarlar.

Kapitalist sistemlerde nispeten daha az kutuplaşma vardır. Sevgi-saygı, öğrenme, rekabet, estetik gibi kaynaklar tabiri caizse güç ve prestije kıyasla daha ucuza elde edilebilir. Bu şekilde fakir bir insan bile, parasal olmayan kaynaklar göz önüne alındığında, zengin gibi görülebilir. Böylelikle bu insanlarda pozitif duygular gelişir ve onların kurumsal alanlardaki meta ideolojilere bakışı pozitif hale gelir. Öte yandan okullarda verilen *öğrenme*, spor müsabakalarında kazanılan *rekabet* ve sanattan elde

edilen *estetik* kaynakları, güç ve para kaynaklarına ulaşmak için birer araç olarak kullanılabilir. Bu şekilde toplumda değersiz kategori biriminde görülen bir birey bile kendine yaftalanan etiketlenmenin üstesinden gelmiş olur.

En büyük negatif duygu rezervuarı tipik olarak gelirleri ortalamasının altında olan bireylerde meydana gelir. Fakat bu popülasyon bile kendi içinde farklı kategorilere sahiptir. Sosyal bir hareketin başında bulunan karizmatik bir lider sayesinde negatif duygu kaynağının yönü değiştirilebilir.

Baskılama, orijinal negatif duygu ve bu duygunun negatif kaynağı arasındaki bağı ortadan kaldırır. Bu duruma örnek olarak kentlerde görülen çete suçları verilebilir. Çete üyeleri aile, okul, eğitim gibi birçok alanda beklentileri karşılama başarısız oldukları için bu alanlardan negatif dönütler almıştır. Ve bunun sonucunda utanma duygularını bastırmaya başlamışlardır. Fakat yaşadıkları utanıcı ailelerine ya da işverenlerine yansıtmaktan ziyade karşı çete üyelerine yansıtmayı tercih etmişlerdir. Bu çete üyeleri her ne kadar ailelerinden bir takım pozitif duygu görse de yaşamış oldukları negatif duyguların tam anlamı ile önüne geçemezler. Böylelikle bu sabitlik, duygusal tabakalaşma sistemini yeniden üretir. Bu duygusal tabakalaşma sistemini yeniden üreten diğer bir güç ise utanma duygusunun ve diğer negatif duyguların nesilden nesile aktarılmasıdır. Örneğin ailesinde şiddet ve öfkeye maruz bırakılmış bir kişinin ilerleyen yaşamında bizzat kendisinin de ailesine öfke ve şiddet göstermesi muhtemeldir.

Sonuç olarak sosyoloji yeni bir tabakalaşma modeline ihtiyaç duymaktadır. Bu modele göre (1) sadece ekonomi ve politika değil diğer tüm kurumsal alanlardaki değer gösterilen kaynakların ulaşılabilirliği (availability) artmalı, (2) duyguların karmaşık varyasyonlardan oluştuğu ve temel duyguların bir çeşit karşımı olduğu anlaşılmalı, (3) baskılama ve diğer savunma mekanizma dinamiklerinin sosyolojik analizler için önemli olduğu bilinmeli, (4) duygusal dinamiklerin tabakalaşmanın yeniden üretilmesi üzerindeki etkilerine bakılmalı. Böylelikle mezo ve makro sosyokültürel oluşumları etkileyen duyguların sosyolojik analizi için daha sağlam bir tabakalaşma teorisine ulaşılmış olunur.

Suç ve Duygular

Jody Clay- Warner'a göre duygular, suç sayılan bazı davranışların temel sebebi olarak gösterilebilir. "Suç tutkusu" ve "kızgın suçlular" gibi gündemde olan bazı ifadeler gerçek suçluları, kanunlara uyan vatandaşlardan ayırmaya yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda suç sayılan davranışlar empati ve utanma gibi bazı duygulardan yoksun olan sosyopatlara atfedilebilir. Suç barındıran eylemlerde duygunun rolüne yönelik bu farklı perspektifler, işlenen suçtaki mevcut duygunun belirginliğini ve duygular ile suç sayılan davranış arasında nasıl bir ilişki olduğunu açığa çıkarmaktadır. Fakat bir suç tehdidi karşısında insanların davranışlarını değiştirmelerine neden olan korku ile ilgili bazı çelişkisel ifadeler olabilmektedir. Buradaki paradoks, bazı vakalarda kurban olma ihtimali çok düşük olan bireylerin bile, yüksek korku içinde olduklarını söylemelerinden ileri gelmektedir. Yani duygu, hem suç sayılan davranışın sebebi, hem de deneyimlenen ya da olması ihtimal bir suçun bir sonucudur. Fakat bu süreçlerde duygunun kesin rolünün ne olduğu hala açık değildir.

Modern suç teorilerinde, suç sayılan davranışlarda duygunun rolüne dair belirsizlik hala devam etmektedir. Bu teorilerin çoğunda duygular ya tamamen göz ardı edilmektedir, ya da gizli bir mekanizma olarak ele alınmaktadır. Bazı teoriler ise duyguları suç sayılan davranışların temel sebebi olarak görmektedir. Onlara göre duygular suçu ve sapkın bazı davranışları tetiklemektedir. Diğer teorisyenler ise ahlak ile ilgili duyguların suç işleme ihtimalini azaltmadaki rolüne odaklanmaktadır. Kriminologlar arasında herhangi bir uzlaşmaya varılamamış bile olsa kriminoloji bilimi, duygular sosyolojisi ile yakın bir ilişki içinde olmalıdır. Böylelikle suç davranışının arkasında yatan gerçeklik daha iyi bir biçimde anlaşılabilir. Warner'ın bu makalede incelemek istediği üç temel soru ise şunlardır: 1) Modern kriminal

davranış teorilerinde duygunun rolü nedir? 2) Duygular, kaçınmayı (desistance) nasıl şekillendirir? 3) Suç korkusunun geçmişi nedir?

Katz'ın (1988) kanun dışı yapılan eylemlerden içsel olarak haz alma ile ilgili yapmış olduğu fenomenolojik analizi suç ile duygu arasındaki ilişkiyi gösteren önemli çalışmalardan biridir. Katz, güçlü pozitif duyguların, özellikle de heyecan duygusunun, suça dair eylemlerde itici güç olduğunu belirtmektedir. Katz, hatta suçu işleyen kişinin bizzat kendi duyguları tarafından baştan çıkarıldığını söylemektedir. (Küçük düşürülme durumunda öfke ile hareket etmek gibi). Collins (2009) ise etkileşimsel ritüel teorisini kullanarak şiddet eylemlerini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre şiddet uygulamadan önce, bir takım duygu bariyerlerinin aşılması gerekmektedir. Aslına bakılırsa duygular şiddeti aktive edebilir, çünkü şiddet korku ve panik uyandıran sosyal durumlara gösterilen bir tepkidir.

Önemli suç sosyolojisi teorilerinde duygular yeterince ele alınmamaktadır, ama bu durum son zamanlarda değişmeye başlamıştır. Mesela, “*Rasyonel Seçim Teorileri*”nde suçu açıklarken duygular işin içine dâhil edilmez. Rasyonel seçim ilkelerinin ilk uygulamaları klasik kriminolojide bulunabilir. Bu teorik gelenek, kriminal davranışın temellerinin rasyonel bir dayanağı olduğunu varsayar. Bu teorinin temel ilkesine göre, bireysel davranışlar mantıksal bir hesap süzgecinden geçirilen davranışlardır. Bu sebeple, kişi suç işlemeyen önce alacağı cezanın ağırlığını hesaplar. Öte yandan caydırma doktrinine göre insanlar, suça verilen cezanın yeterli olduğu, cezalandırmanın hızlı yapıldığı ve suçlunun hemen yakalandığı durumlarda suç işlemekten kaçınacaklardır. Modern rasyonel seçim teorileri ise pür rasyonaliteden uzaklaşır. McCarthy (2002), suçun rasyonel seçimiyle ilgili açıklamalar ile duyguların birleştirilebileceğini söylemektedir. Negatif duygular, rasyonel hesaplama sonucunda oluşan zarar olarak görülebilirken, pozitif duygular ise suça motive eden ve arzu edilen bir sonuç olarak düşünülebilir. Bu alanda yapılan çalışmalar suç ile ilgili karar verme süreçlerinde duyguların önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Rutin aktivite teorisi, belki de modern rasyonel seçim teorileri arasında en çok bilinendir. Bu teoriye göre suç işleyenler kaçma ihtimali, hedefin değeri ve erişilebilirliğini hesaplayabilen rasyonel aktörlerdir. Bu teori makro düzeyde suç oranlarında yaşanan varyasyonları açıklamak için kullanılır. İnsanları suç işlemeye iten şeyin ne olduğuna dair tahminler de yapılmaz. Bu yüzden duygular bu teoride merkezi bir konumda değildir.

Herhangi bir sosyal kontrolün olmadığı durumda da insanlar suç işlemeye yönelik eylemlerde bulunabilir. İki baskın kontrol teorisinden bahsedilebilir. *Sosyal kontrol teorisine* göre güçlü sosyal bağları olmayan ergenler daha fazla suça yönelebilmektedir. Bahsi geçen bu bağlar sevgi, kendini adama, ilgili olma ve değerlere inanmayı içermektedir. Sosyal kontrol teorisinde duygular kilit öneme sahiptir. Frezier ve Meisenhelder'e göre (1985) sosyal kontrol teorisi suç ve duyguları birbirine bağlayan tek kriminolojik teoridir. Scheff (2003)'e göre utanç duygusu sosyal kontrol işlevine sahiptir. Çünkü utanmanın olmadığı durumlarda sosyal bağlar için bir tehlike ortaya çıkabilmektedir. Benzer bir şekilde insanlar, sosyal olarak kabul edilebilen bir davranışı sergilediklerinde gurur duygusunu hissedebilmektedirler. Tıpkı sosyal kontrol teorisi gibi *self kontrol teorisi* de, insanların temel olarak kural dışı eylemlere yönelme güdüsünün olduğunu varsayar. Genel suç teorisi olarak da bilinen self kontrol teorisi, suç işlemenin erken çocukluk sosyalizasyonunun bir sonucu olduğunu ifade eder. Gottferdson ve Hirshi (1990) , ailelerin çocuklarına aşırı bağlı olduğu ve yanlış davranışları anında cezalandırdığı durumlarda çocukların yüksek seviyede self kontrol geliştirdiklerini bulgulamıştır. Ayrıca self kontrol yaklaşık on yaşında kalıcı hale gelmekte ve kişinin hayatı boyunca varlığını göstermektedir. Bu teoriye göre self kontrolü düşük olan insanlar çabuk öfkelenebilir ve içgüdülerine göre hareket edebilir. Fakat self kontrol teorisinde duygulara yeteri kadar rol verilmemiştir ve duyguların ifade biçimleri self-kontrol-suç ilişkilerinde bağlayıcı faktör olarak görülmemektedir. Bu yüzden de self kontrol teorileri ile ilgili yapılan araştırmalarda, duygular bir kontrol değişkeni olarak ele alınmaktadır.

Durkheim'in anomi teorisinden etkilenen Merton (1938) alt sınıfa mensup gençler arasında kriminal davranışın neden gerçekleştiğini açıklayan *klasik gerilim teorisini* geliştirmiştir. Merton, parasal ve maddi başarının çok fazla bir şekilde vurgulandığı ABD gibi bazı ülkelerde anomik yapıların geliştiğini vurgulamaktadır. Bunun sonucu olarak, yeterince ekonomik güç elde edemeyen bireyler hüsran duygusu yaşamaktadırlar. Bu duyguya tepki olarak ise bazı durumlarda kriminal davranışlar sergilenmektedir. Kişinin parasal durumu ile ilgili yaşamış olduğu memnuniyetsizlik/hüsran duygusunu doğrudan ölçen bir çalışma, memnuniyetsizlik ve hüsran duygularının kolay yoldan illegal para kazanmak için işlenen suçları büyük ölçüde tahmin etmiştir.

Klasik gerilim teorisinin eksikliklerini eleştiren Agnew (1992) *genel gerilim teorisini* geliştirmiştir. Bu teoriye göre kriminal davranışı meydana çıkarmada duyguların merkezi bir rolü vardır. Bu teoride özellikle ergen suçlulara odaklanılmaktadır. Genel gerilim teorisine göre her gün yaşanan olumsuz olaylar olumsuz duyguları ortaya çıkarır ve özellikle de bu olumsuz olayların adil olmadığını durumlarda negatif duygularda artış görülür. İnsanlar kendilerine hak etmedikleri bir yanlış yapıldığında öfke duymaktadırlar. Duyulan bu öfke onları durumu düzeltmeye yönelik olarak harekete geçirir. Yapılan araştırmalar, agresif davranış ve gerilim arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkartmıştır. Kriminal davranış ve gerilim arasındaki ilişkiyi inceleyen başka araştırmalar ise depresyonun rolüne odaklanmaktadır. Gerilim ve suç arasındaki ilişkiyi tetikleyen depresyon kadınlara kıyasla erkeklerde, yetişkinlere kıyasla da ergenlerde daha yüksektir. Ganem (2010) farklı türdeki gerilimlerin farklı türdeki negatif duyguları ortaya çıkardığını söylemektedir. Fiziksel ya da sosyal bir zarar durumuna karşı gösterilen korku, kaçma davranışını ortaya çıkarır. Birlikte meydana gelen duyguların etkileri de son zamanlarda araştırmacıların dikkatini çekmiştir.

Şimdiye kadar ifade ettiğimiz gibi genel olarak suç teorisyenleri duyguların suçlu davranış üzerindeki etkileri üzerinde anlaşmamaktadırlar. Bu anlaşmazlık, rasyonel seçim ve davranışçı yaklaşımda olduğu gibi, insan davranışının kaynağı hakkındaki kabullerden kaynaklanmaktadır. Duyguların suça sürükleyen önemli birer değişken olduğu veya onların sadece basit bir etkiye sahip olduğu görüşü araştırmacılar arasında anlaşmazlık yaratmaktadır. Fakat yapılan araştırmalar, duyguların çevre uyaranları ve suç davranışı arasındaki ilişkiyi açıklamada bir köprü olduğunu göstermektedir.

Kriminoloji literatüründe bir çok çalışma suça yönelik davranışa odaklanırken, artık yeni yeni kaçınma davranışına da odaklanılmaktadır. Burada araştırmacılar suç işleyen kişileri suçtan neyin alıkoyduğunu ve bu süreçte neler yaşandığını belirlemeye çalışırlar. Kaçınma davranışı üzerine çalışma yapan bazı araştırmacılar klasik kriminoloji teorilerini uygularken, bazı araştırmacılar da spesifik olarak kaçınma davranışını açıklamaya yönelik oluşturulmuş teorileri kullanırlar. Bu teorilerden en bilindik iki tanesi: *bütünleştirici utanma* (reintegrative shaming) ve *yaşa bağlı sosyal kontrol teorisidir*. Etiket teorisine dayanan bütünleştirici teoriye göre, toplum ile entegrasyonu engelleyen etiketleme durumuna maruz kalındığında, suçu yeniden işleme ihtimali artmaktadır. Fakat yeniden entegrasyondan sonra utanma süreci başarılı bir şekilde gerçekleşebilirse suçlular, yeniden suç işleme eğilimini daha az göstereceklerdir. Bu süreç içerisinde restoratif adalet konferansları vasıtası ile kişiler topluma geri kazandırılabilirler. Bütünleştirici utanma ile ilgili doğrudan yapılmış ampirik testler farklı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu testlerden ilkinin Makki ve Braithwaite (1994) yapmıştır. Onlar, bir bakım evinde bütünleştirici utanmanın etkilerini incelemiştir. Beklentiler ile uyumlu olarak yapılan gözlemler esnasında kanunlara uyma oranının oldukça yüksek olduğunu bulmuştur. Fakat diğer çalışmalarda herhangi bir tutarlı sonuç elde edilememiştir. Bütünleştirici utanma üzerine yapılan ilk çalışmalardaki temel problem, utanma duygusunu ve duygu ile beraber meydana gelen diğer duyguları tam olarak ölçememidir. Bunun temel sebebi ise, utanmanın farklı şekillerde kendini gösterebilen karmaşık bir duygu olmasıdır. Ahmed ve Braithwaite (2004) yaptıkları çalışmada utanma duygusunun suç işleme ihtimalini azalttığını bulgulamıştır. Çalışmalarında çocuklara zorbalık konulu bir hikâyeye nasıl karşı verecekleri ve hikayenin içinde olsalardı tahmini olarak ne tür duygular hissedecekleri sorulmuştur.

Sonuçlara göre, utanma bilinci gelecekte çocuklar arasında yaşanabilecek saldırganlık ihtimalini azaltmada yardımcıdır. Sampson ve Laup'ın (1998) yaşa bağlı sosyal kontrol teorisine göre yetişkinlerin hayatlarında meydana gelen bazı değişiklikler sosyal kontrol vasıtası ile suçtan kaçınma ihtimalini arttırmaktadır. Bu teori özellikle kaçınma davranışında evliliğin rolüne odaklanmakta ve birey dışında meydana gelen süreçlerin kriminal davranışını sınırladığını varsaymaktadır. Yaşam boyunca meydana gelen duygusal değişimler kaçınma davranışı üzerinde doğrudan etkilidir. Mesela ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde öfke gibi kriminal davranış ile alakalı olan negatif duygularda azalma yaşanmaktadır. Aynı zamanda insanlar, yaşlandıkça yönetim becerileri ve duygu düzenleme teknikleri geliştirirler. Giordana'ya göre (2007) evlilik bu süreçte önemli bir kırılma noktasıdır ve evliliğin kaçınma davranışı üzerindeki etkisi duygular vasıtası ile gerçekleşir. Giordana kadın ve erkek suçlulardan oluşan bir grup üzerine boylamsal nitel bir analiz yapmıştır. Katılımcıların zaman içerisinde depresyon ve öfke gibi bazı duygularında azalma yaşadığı ve kaçınma davranışını sergiledikleri bulgulamıştır.

Suç korkusuna değinmeden suç ve duygu tartışmalarını bitirmek doğru olmaz. Duygu araştırmacılarına göre korku en temel duygulardan biridir. Temel duygular yaşamsal değere sahip evrensel ve çevresel uyaranlara verilerin fizyolojik tepkilerdir. Korku, bireyi tehlike durumunda kaçma ya da savaşmaya yönlendiren bir duygudur. Kemper (1978)'e göre bireyler güç kaybettiklerinde ya da bekledikleri güce erişemediklerinde korku duygusunu hissederler.

“Gecenin bir yarısında tek başına yürürken nasıl hissedersin ?” sorusu suç korkusunu ölçmek için sıklıkla sorulur. “Suç hakkında endişe duyma” literatürde genellikle “suç korkusu” olarak karakterize edilir. Suç korkusunu ölçmek için bireylere belirli bazı suçlar hakkında duydukları endişe sorulmaktadır. Liska, Lawrence ve Sanchirico (1982)'e göre farklı şehirlerde suç korkusu çeşitlilik gösterebilmektedir. Fakat ırksal yapı ve suç oranları gibi bazı yapısal özelliklere bakılarak tahminler yapılabilir. Suç korkusunu bireysel ya da toplumsal seviyede tahmin eden bazı faktörler vardır. Bunlar cinsiyet, yaş, ırk, suça maruz kalmış olmak ve yaşanan çevredir.

Kadınlar, erkeklere kıyasla daha fazla suç korkusu yaşadıklarını belirtmiştir. Fakat Reit ve Conrat (2004) yaptıkları çalışmada soygun riski ile çok fazla karşı karşıya kalan erkeklerin kadınlardan daha fazla suç korkusu yaşadıklarını bulgulamıştır. Her ne kadar kadınların erkeklerden daha fazla suç korkusu yaşadığı sanılsa da bu durumun neden böyle olduğuna dair uzlaşmış bir görüş yoktur. Suç korkusu ile ilgili cinsiyet bağlamında yaşanan farklılıkları açıklayan dört temel teori vardır: (1) Farklı sosyalleşmeler (differential socialization), (2) patriarki , (3) fiziksel hassasiyet (vulnerability) ve (4) cinsel istismar korkusu hipotezi.

Sosyalizasyon teorisine göre kadınlar narin ve kırılgan olmayı öğrenirken erkekler de güçlü ve korkusuz olmayı öğrenir. Bu argüman aslına bakılırsa patriarki perspektifi ile de ilişkilidir. Erkekler kadınların koruyucusu olur ve bu şekilde kadınların kurban olma ihtimalleri de azalır. Cinsel istismar hipotezine göre ise kadınların genel suç korkusu, tecavüz korkusundan kaynaklanmaktadır. Tecavüz korkusu aşıldığında ya da kontrol altına alındığında kadınların suç korkuları ortadan kaybolmaktadır. Cops ve Pleysier (2011) yapmış olduğu çalışmada kadınların suç korkularını itiraf etmeleri ve erkeklerin bu korkuyu inkâr etmelerinin ardında cinsiyet faktörünün olduğunu bulgulamıştır. Maskülen kimliğin baskın olduğu erkekler daha düşük seviyede korku duyduklarını ifade etmişlerdir (West ve Zimmerman, 1987).

Önemli demografik değişkenlerden ikisi olan yaş ve ırkın, suç korkusu ile ilişkili olduğu kesin değildir. Fakat bazı araştırmalar, etnik azınlık grup üyelerinin suçtan beyazlardan daha fazla korktuğunu bulgulamıştır. Ayrıca yapılan çok sayıdaki çalışma önceden suça maruz kalmış bireylerin daha çok suç korkusu yaşadıklarını gösterirken, bazı çalışmalarda ise önceden suça maruz kalmanın bu korku ile alakalı olmadığını göstermektedir. Fakat suça maruz kalma riski ile suç korkusu arasında tutarlı ve güçlü

bir ilişki vardır. Risk yorumlama modelinde Ferrelo (1995), insanların korkuyu hissedebilmeleri için öncelikle var olan durumu tehlikeli olarak algılamının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Suça maruz kalma riski düşüncesi de suç korkusunun bir nevi öncüsüdür.

Yaşanılan çevrede fakirlik, ırksal ve etnik heterojenlik ve işsizlik oranları yüksek ise yeterli sosyal kontrol sağlanamaz ve suç oranlarında da yükselme görülür. Grafiti, boş binalar, gürültücü komşular, başıboş gençler düzenin olmadığını gösteren işaretlerdir. Yaşanılan çevredeki düzensizlik durumu da suç korkusu yaratmaktadır.

Teknoloji ve Duygular

Daniel B. Shank'a göre teknoloji, insanların hislerini değiştirmek ile kalmaz, aynı zamanda onlara duygularını ifade etmek için yeni çıkış yolları da sunar. Teknoloji öte yandan, sosyal bilimcilere duygular ile ilgili bir takım yeni araçlar ve veriler de sunar. Duygular ve teknoloji farklı birçok disiplin tarafından ele alınıp çalışıldığı için, bu iki alanın kesişimi farklı bakış açıları tarafından açıklanabilir. Bu bölüm, teknoloji ve duygular konusunda temelde birçok sosyal bilim dalında yapılmış araştırmalara dayanarak, sosyolojik bir yaklaşım sunmaktadır.

Teknolojinin çok sayıda farklı tanımı vardır. Fakat bu çalışmada bu tanımlara, kültürel hareketlerde teknolojinin sebep olduğu duygulara (yeni silahlardan korkma), teknolojinin felsefik pozisyonunu çevreleyen duygulara (teknolojik sosyal inşası), ya da teknolojinin desteklediği uzun vadeli ekonomik ve demografik değişimlerden kaynaklanan afektif sonuçlara (modernleştirilmiş kanalizasyon, otoyol ya da uçuş sistemleri) yer sıkıntısı sebebiyle değinilmemiştir. Özelleşmiş, endüstriyel ya da askeri teknoloji yerine yazar, büyük ölçüde herkesin erişebildiği, modern, dijital bilgi ve iletişim teknolojisine odaklanmaktadır.

Duygular insanların başka tanımadıkları insanlarla etkileşime geçmelerine yardımcı olarak, onların daha komplike toplumlar inşa etmelerine ön ayak olmuştur. Böylelikle üretim için gerekli olan organizasyonel teknolojilerin de gelişimi sağlanmıştır. İnsanlar geliştikçe, rasyonel düşünce de gelişmiş ve gelişmiş teknoloji kültürü bu gelişimi daha da sağlamlaştırılmıştır. Fakat nörolojik çalışmalar, duyguya rasyoneliteden daha öncelikli önem göstermiştir. Buna göre duygular genellikle rasyonel düşünceyi etkilerken; rasyonel düşünce daha sistematik ve yavaş olması sebebiyle duygular üzerinde çok da fazla bir etkiye sahip değildir. Benzer bir şekilde modern bilgisayar teknolojileri hesap, algoritma ve hafıza konularında insanlardan daha iyiyken, duygu ile ilgili konularda (duygusal ve sosyal zeka, sosyo-lingustik etkileşim, estetik karar, yaratıcılık, mizah gibi) daha başarısızdır.

Bu çalışma makro sosyolojik konulardan mikro sosyolojik konulara uzanan dört bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, teknolojinin çağdaş sosyal yapısına değinilmiştir. Bu bölümde gençlerin belirli aile yapılarında teknolojiyi nasıl kullandıklarına bakılmıştır. İkinci bölümde, özellikle internet vasıtasıyla iletişim teknolojilerinin etkileşimi nasıl etkilediği ve afektif süreçlerin nasıl olduğuna bakılmıştır. Üçüncü bölümde insan-bilgisayar etkileşiminde duygulara değinilmiştir. Sosyalliğin makinalara yöneltildiği durumlarda ortaya çıkan kültürel ve afektif sonuçlardan da bahsedilmiştir. Son bölümde ise büyük çaplı meta analiz, yeni internet metodolojileri, nonvazif duygu ölçümü gibi teknolojik olarak yenilikçi yaklaşımlara değinilmiştir.

Teknoloji kullanımıyla afektif süreçler birbirine bağlıdır. Hem duygular teknolojinin kullanımını değiştirir, hem de teknoloji kişinin duygusal durumunu değiştirir. Modern teknolojinin gelişmekte olduğu kültürlerde insanların negatif duygularında bir artışın görüldüğünü söylemek mümkündür. İnsanlar bilgi ve iletişim teknolojisinin yarattığı stres ve uyarıların çokluğu sebebiyle giderek artan bir biçimde endişe duymaktadır. Ayrıca dünya çapında meydana gelen olayların medyadaki yansımaları da korku yaratmaktadır. Bazı çalışmalar medyadaki çoklu görevlerin (multitasking) anksiyete, depresyon

ve kötü hissetme ile ilgili olduğunu göstermiştir (Becker et al. 2013). Benzer bir biçimde aşırı oyun oynama, endişenin farklı formlarını açığa çıkarırken, bireyler arasındaki ilişkinin niteliğini de azaltmaktadır (Lo et al. 2005). Fakat aksi yönde bulguları olan çalışmalarda bulunmaktadır. Oyun ve eğlence amaçlı internet kullanımı kişilerde mutluluk duygusu yaratabilir (Mitchell et al, 2011). Yine yaşlı yetişkinlerin ve ergenlerin internet kullanımları depresyonu azaltmaya yardımcı olabilir (Connten et al, 2012). Bu örneklerde de görüldüğü üzere teknolojinin ne sıklıkla ve ne amaçla kullanıldığına bağlı olarak hem pozitif hem de negatif duygulara sebep olabildiği görülebilir. Son trendler yerinde ve yeterli teknoloji kullanımının pozitif sonuçlar doğuracağı, bağımlılık düzeyinde teknoloji kullanımının ise negatif sonuçlara yol açacağı yönündedir.

Öte yandan, pozitif ve negatif duygular artan teknoloji kullanımı için katalizör görevi görebilmektedir. Mesela yalnız insanlar depresyonda olduklarında ya da duygusal bir destek aradıklarında interneti daha çok kullanmaktadır. Başka bir örnek ise banka yöneticileri ile ilgilidir. Banka yöneticilerinin mutluluk deneyimleri, onların bilgi teknolojileri kullanım seviyelerini de artırmıştır. Fakat endişeli ya da öfkeli oldukları durumlarda doğrudan ya da dolaylı olarak teknoloji kullanımları etkilenmiştir.

Teknoloji kullanımı aile içinde de önemli bir konudur. Ebeveynler genellikle çocuklarının teknoloji kullanımını denetler ya da sınırlandırır. Anne-babalar teknoloji kullanımını genellikle eğitim ve sosyo-ekonomik hedefler doğrultusunda sınırlandırır. Çünkü kendi çocuklarının internet bağımlısı olmalarından ve şiddet içerikli sayfalarda gzmelerinden endişelenirler. Çocuklar ve ergenlerin cep telefonu, bilgisayar, internet kullanımı ve sosyal medyaya erişimleri diğer yaş gruplarına kıyasla en üst seviyededir. Özellikle video oyunları çocuklarda anti-sosyal davranış ve negatif duygu artışına sebep olmaktadır. Özellikle erkek çocuklarda uzun süreli agresyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Yetişkinlerin duygularını etkileyen teknoloji kullanımının aslında aile, kültür ve kişilik gibi faktörlerle ilişkisi vardır.

Yüz yüze etkileşim gibi, teknoloji vasıtasıyla gerçekleşen iletişim de görev bazlı ya da sosyo-emosyonel kökenli olabilir. Duyguların teknoloji ile nasıl aktarıldığı büyük ölçüde mevcut teknolojinin yön, senkronizasyon ve kanallarının sayısına bağlıdır. Kanalların sayısı görsel ve işitsel bilginin miktarı ve varlığı ile ilgilidir. Kişi eğer tam anlamıyla gerçekçi görsel bir çevreye kendini kaptırmışsa, duyguları da yüz yüze iletişimde olduğu gibi canlanabilir. Fakat tek boyutlu metinler (mektup, mesaj, e mail) ve işitsel araçlar (telefon) aktarılan bilginin miktarını kısıtlar. Yüz yüze etkileşimde yüze dair ipuçları, afektif bilgi de olmak üzere çok sayıda bilgiyi aktarır. Dolayimli iletişimlerde insanlar farklı duyguları ağız ya da gözlerini kullanarak ayırt edebilir. Mesela Amerikalılar karşısındaki insanların ağızlarına bakarak, Japonlar ise kişilerin gözlerine bakarak duygular hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilir.

Oldukça yeni bir başka kanal ise afektif dokunma duygusu ile ilgilidir. Afektif dokunma kişilerin sarılmasına, hissetmesine ve uzak mesafedeki insanlardan duygusal olarak bir şeyler deneyimlemesine olanak sağlar. Dokunma ile ilgili teknolojik ürünler arasında kemerler, nabız ölçerler, ısıtıcı ya da soğutucu cihazlardan bahsedebiliriz. Çok sayıda iletişim kanalı yine çok sayıda afektif bilgiyi aktarabilir. Fakat bir duyguyu ifade etmek için minimal düzeyde bir etkileşim kanalı da yeterlidir. Çünkü insanlar bilgiler arasındaki boşlukları doldurma konusunda iyidirler. Karşıdaki insanların niyetlerini, motivasyonlarını ve amaçlarının anlayabilirler.

Bilgi kanallarının sayısı aktarılan bilginin türünü ve miktarını belirler. Dolayimli etkileşimde ikinci bir faktör ise senkronidir. Senkronik iletişim anlık mesajları, gerçek bir çevrede etkileşimi ve telefonda konuşmayı içerir. Senkronik olmayan iletişim ise e mail, blog ve çöpçatanlık sitelerindeki profilleri içermektedir. Senkronun duygular açısından önemli olduğu gerçeği şaşırtıcı değildir. Fakat senkronun duygular üzerindeki etkisine dair spesifik tahminler kişinin teorik bakış açısına göre değişebilir.

Durkheimci bir görüŖe göre, hem senkronik olmayan, hem de sınırlı olan kanallar dolayımıli iletiŖimdeki duygusal enerjiyi açığa çıkaracak güçten yoksundur. Sembolik etkileŖimci yaklaŖım ise duygunun, ister gerçek, isterse de hayal ürünü olsun, her türlü etkileŖimden açığa çıkabileceğini ifade eder.

Teknolojik iletiŖimler iki yönlü olduğu kadar tek yönlüde olabilir. Mesela blogları, web sitelerini ya da videoları daha önceden kimin olacağı belli olmayan izleyiciler izler ve bir nevi iletiŖim sağlanır. Gözetim (survaliance) sektöründe alıŖanlar da gözlemedikleri Ŗiddet, vandalizm, gibi durumları anlatırken nötr olmak zorundadırlar. Bu yüzden de karmaŖık duygulara sahip olmakta ve uzun vadede korku, stres ve güvensizlik gibi duygular yaŖamaktadırlar.

Afektif dolayımın temel alanlarından biri de telekomünikasyon ve internet bazlı iletiŖimin yaygın olduğu ücretli iŖ alanlarıdır. Duygular, hizmet etmenin gerekli olduğu iŖlerde merkezi öneme sahiptir. Duygusal emek sayesinde kiŖi, iŖinin kuralları dahilinde duygularını kontrol eder, yönetir ya da ifade eder. Teknoloji, iŖ yeri kültürü içinde bu duygusal emeği Ŗekillendirme potansiyeline sahiptir. Melissa Greg teknolojik olanaklar ile yapılan düzenlemelerin (home office, ya da mobil ofisler) zaman tasarrufu sağladığının ve daha fazla proje üretmeye yardımcı olduğunun yaygın bir görüŖ olduğunu söylemektedir. Fakat gerçekte bu düzenlemeler ev-iŖ, kiŖisel ve mesleki alan arasındaki geleneksel bariyerleri yıkmaktadır. alıŖanlar iŖ yeri taleplerine yetişmek için evde daha fazla mesai bile harcamaktadırlar. ağrı merkezlerinde ya da gazetecilik sektöründe alıŖan bireyler iŖlerini kiŖisel yaŖamlarından ayırmada zorluk çekmektedirler. Bunun sebebi ise yer ve mekan kavramlarının sabit olarak belirli olmamasıdır. Fakir ülkelerde sömürülen iŖiler iŖlerini sevmemektedir. Ayrıca iŖleri üzerinde otonomileri de olmadığı için yalnızlık hissetmektedirler. Öte yandan modern beyaz yakalı iŖiler teknolojinin de yardımı ile iŖlerine aŖk ile bağlanmakta ve kariyerlerinde ilerleyebilmek için duygusal emeklerinden feragat etmektedirler.

İŖ dıŖında da insanlar genellikle boş zamanlarını internette gezerek ya da teknoloji ile haŖır neŖir olarak geçirmektir. Belki de en büyük sosyal çevreler, online oyunlar sayesinde kazanılmaktadır. Online oyunlar rahatlama, eğlenme, iletiŖim, bağlanma ve gerçek hayattaki sorunları çözmede etkili olabilmektedir. Sanal dünyalar ve online dünyalar birbirlerine benzemektedir. Fakat sanal dünyada daha az kural vardır ve sıradan yaŖam aktiviteleri yeniden üretilir. *Second Life*, Ŗu anda en popüler sanal dünyalardan bir tanesidir ve insanlara gerçek objeleri, yerleri ve aktiviteleri yeniden üretme fırsatı verir. Buradaki temel slogan, “senin dünyanın, senin hayal gücün” dür. Ayrıca gerçek dünyada yapılması mümkün olmayan aktiviteler de (ekipmansız uçmak, ışınlanma, vücut deđiŖtirme gibi) bu oyunda mümkündür. Bu yeteneklere rağmen insanlar yine de satın alma, satma, iletiŖim ve cinsellik gibi diğer insanlar ile yapılabilen etkileŖim biçimlerine odaklanmaktadırlar. İnsanlar bu ikinci hayatlarında arkadaşlık kurabilmekte, baŖka insanların düzenlediği aktivitelere katılmakta ve duygularını daha rahat ifade edebilmektedir.

Duyguların önemli olduğu bir baŖka alan ise çöpçatanlık siteleridir. Bu sitelere insanlar ilk kaydoldukları zaman, endiŖe ve heyecan duygularını hissetmektedirler. Korku ve güvensizlik de bu süreçte fazlaca hissedilmektedir. Online olma durumunda hız önemlidir. Çünkü burada potansiyel partnere ulaŖmadaki rekabette hızlı olmak gereklidir. KiŖiler çöpçatanlık sitelerine kendi özgüven duygularını arttırmak için de girebilmektedir. Diğerlerinin pozitif yönde yorumlarını duyarak kendi duygusal sağlık durumlarını düzeltebilmektedirler. Ayrıca biten evlilikler neticesinde oluŖan duygusal boşluğu doldurmak için bu sitelere kayıt olanlar da vardır. İnsanlar, hedeflerini gerekleŖtirmek için profillerini, kriterlerini ve sorularını Weberyan tarzda bir rasyonalizasyon süreci ile standartlaŖtırmaktadır. İliŖkinin baŖlangı safhasında duygular genellikle yazı ile ifade edilir. Bu sayede yavaŖ yavaŖ kiŖisel bilgiler elde edilmeye baŖlanır. Bilgiler arasındaki boşluklar da kiŖinin hayal gücü yardımı ile doldurulur. Online çöpçatanlık sitelerinin dıŖında insanların birbirleriyle tanışabileceği

başka websiteleri de olabilir. İnsanlar bazen gerçek hayatta gördükleri kişileri teknoloji yardımı ile bulabilir.

Teknoloji duygusal reaksiyonun temelini oluşturabilir. Sherry Turkle'in araştırması toplumda insanların bilgisayara ve robotlara daha fazla bağlanmaya başladığını göstermektedir. Turkle (2011), ayrıca ucuz ve sabit teknolojinin kişiler arası ve sosyal olarak zorlayıcı ilişkilerin yerini almaya başladığını da belirtmektedir. Yaşlıları ziyaret bile etmeden onlar ile ilgilenme isteği ve çocukları medya ile büyütme hevesi Turkle'a göre teknolojik yeniliğin tehlikelerini gözler önüne sermektedir. Önlem alınmazsa gelecekte sadece teknolojik aletlere duygusal yatırımın yapıldığı bir dünyada yaşıyor olacağız. Öte yandan David Levy (2007), Turkle kadar karamsar değildir. Teknolojideki ilerlemeler sayesinde bakım hizmetleri daha da kolaylaşacak ve kişiler arası ilişkilerde olumlu gelişmeler olacaktır. Levy'e göre makineler ile yaşanan duygular ve ilişkiler en az gerçek gerçek hayattaki ilişkiler kadar gerçektir. Sosyolojik olarak bakıldığında ise tartışmalar, ABD de yakın arkadaşlık durumunun gitgide azalmasının bir nedeni olarak, insanların teknolojiye daha çok bağlanması görüşü ile gündeme gelmiştir. Teknolojinin sosyal ilişkileri değiştirme rolünün olduğu bir gerçektir. Fakat afektif ilişkiler için teknolojinin nasıl kullanılıp kullanılmayacağına dair açıklama getiren çalışma yok denecek kadar azdır.

Aktör-network teorisi sosyolojik analizin içine teknolojik nesnelere de dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu teoriye göre etkileşimde insanlar tek aktör değildir. Nesnelere ya da nesne ağları, eylemi üreten ajanlar olarak incelenebilir. Bu etkileşimler aynı zamanda ajan için duygusal öneme sahiptir. Bir diğer teorik program ise (*bilgisayarlar sosyal aktörlerdir*), insan yerine bir robot/ makine koyarak sosyal psikoloji deneylerinin benzerlerini yapmaktadır. Bu programın sonuçları klasik psikoloji deneylerinin, kişinin etkileşimdeki partnerinin teknolojik bir nesne olduğu durumda, benzer trendler ürettiğini göstermiştir. Bilgisayarlar sosyal aktörlerdir argümanı iki yönlüdür. İlk olarak insanların araçlara gösterdiği tepkiler, insanların birbirlerine gösterdiği tepkilere benzemektedir. İkinci olarak bu durum otomatik/düşünmeksizin gerçekleşen bir süreçtir. Bilgisayarlar ya da robotlar gerçekçi bir izlenim oluşturdukları durumda, insanlar gerçek hayattakine benzer duygusal ve sosyal bir etkileşim içerisine girer. Fakat bazı çalışmalar aksi yönde bulgulara sahiptir. Bireyin karşısındaki kişinin insan değil de bir nesne olması onun bazı duyguları gösterme, davranışlarda bulunma gibi reaksiyonlarını güçsüzleştirecektir (Shank, 2012).

Duygusal zeka ve ifade teorilerini, *afektif computing* olarak da bilinen sanal aktör deseni ile birleştirmek, aktörün insan davranışına yakın davranma yeteneğini geliştirmesine yardımcı olur. Böylelikle insan-ajan etkileşimi daha gerçekçi olmaktadır. Bu tutarlılığı sağlayacak faktörler arasında ajanın konuşması, eylemde bulunması ve sözel olmayan iletişimi sayılabilir. Ajana yüz ifadeleri kodlayarak, duyguların ifade edilmesi ve etkileşimin daha etkili olması sağlanabilir. Sosyologlar için ise en önemli bir araştırma, çoklu sosyal faktörleri (duygular, ilişkiler, kimlik, kültür) mental bir ajan modeli ile bütünleştirmektedir.

Data analizi, internet anketleri, noninvasif duygu ölçümleri ve deneysel örneklem duyguları ölçme konusunda sosyal bilimcilere büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Bilgi teknolojilerinin de gelişimi ile artık elde edilebilir data miktarı hiç olmadığı kadar kolaylaşmıştır. Mesela Google'ın kitap koleksiyonuna dair bir analizi ele alalım: Buradaki analizin amacı 20'inci yüzyıl boyunca duyguların ifade edilişindeki tarihsel modeli incelemektir. Buradaki beklentiler, duygu ile ilgili terimlerin zaman içinde bir sabitlik gösterdiği şeklindedir. Fakat sonuçlara göre önemli tarihsel olaylarda pozitif ya da negatif afektif terimlerin sayılarında bir değişim olduğu görülmüştür. Ayrıca twitter datasına bakılarak yapılan başka analizler gün içindeki saat dilimi, mevsimler ya da farklı kültürlerdeki iş normlarına göre ruh hallerinde değişimler yaşandığını göstermiştir. Öte yandan *Amazon's Turk* web sitesi ile sosyal bilimciler için uygun bir konu havuzu da hazırlanmıştır. Bu site ayrıca duygu araştırmaları içinde

mükemmel bir kaynaktır. Time sharing experiments for the social sciences (TESS), fMRI ve PET diğer metodlar arasında sayılabilir.

Duygular üzerine çalışan sosyologlar teknolojik metodolojileri görmezden gelmemelidir. Duygular üzerine kültürel, demografik ve makro yapısal araştırmalar yapıldığında büyük data analizleri ve internet veri toplama sistemleri oldukça önemlidir. Web siteleri, bloglar, forumlar ve sanal etkileşim etnografik çalışmalar için mükemmel kaynaklar sunmaktadır. Ayrıca birçok kişi sosyo-emosyonel dijital teknolojinin gelişmeye devam edeceği görüşündedir. Fakat toplumların ve kültürlerin ve ilerleyen zamanlarda bu sosyal teknolojik gelişmelere ne tür tepki vereceği belirsizdir. Bu tür makro ve mikro konuları anlamada duygular üzerine sosyolojik bir perspektife sahip olmak önemlidir.

Duygulara Geriye Dönük Bir Bakış

Thomas J. Scheff, bu bölümde “etiketleme teorisi”, “duygu boşalımı (catharsis)” ve gurur-utanma sistemleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarını geriye dönük (retrospective) bir biçimde ele almıştır. Yazar etiketleme ile ilgili bazı fikirlerin *duygular açısından* doğruluğunu belirlemeye çalışmaktadır. Yazarın Wisconsin zihin sağlığı sistemine yönelik çalışmaları, kendi geliştirmiş olduğu etiketleme teorisi versiyonunun temelini oluşturmaktadır. Zihin hastalıklarının sosyal yönetimi ile ilgili çalışmaları ise, bahsi geçen sistemi değiştirmeye bizzat yardımcı olmuştur.

Yazarın ilk profesyonel çalışması Wisconsin’de akıl hastanelerinde teşhis ve yatırılma işlemlerinin nasıl gerçekleştiğine yöneliktir. Kendisine bu çalışması için devlet tarafından para yardımı da yapılmıştır; çünkü görünüşe göre, yazardan başka bu konu üzerine çalışan ve bu bursa başvuran hiç kimse yoktur. Yazar, asistanı Daniel Culver ile beraber Madison’da çok sayıda duruşmaya katılmıştır. Yazarı Wisconsin’deki sistem üzerine çalışmaya yönlendiren şey ise, onun Kaliforniya’daki Stocton Akıl Hastanesi’nde yapmış olduğu gözlemleri ve elde ettiği deneyimleridir. Çıkan sonuçlara göre, burada yatan hastalar en az dışarıdaki insanlar kadar “akıl hastası”dır ve bu hastane toplum tarafından dışlanan insanlar için, tabiri caizse, bir depo işlevi görmektedir. Peki, akıl hastanesine hasta yatırma sürecinde zihin hastalıkları nasıl teşhis edilmektedir? Wisconsin’de iki prosedür vardır: mahkeme celbi ve iki psikiyatrin hasta hakkındaki görüşleri. Yazarın Madison ve Milwaukee’de yapmış olduğu çalışmalar ve asistanının diğer dört farklı yerde yapmış olduğu analizler sonucunda elde etmiş olduğu bulgular, çalışmayı destekleyen kanun adamlarını şok etmiştir ve bu bulgular pek de inandırıcı bulunmamıştır. Yazar 1967’de, Kaliforniya meclisinin bir alt komitesinde, akıl hastanelerinin yaşlı, fakir ve İngilizce bilmeyen göçmenler için adeta birer hapisane olduğunu ifade etmiştir. Yazarın çalışması neticesinde, yeni akıl sağlığı kanunu yürürlüğe girmiş ve ücra köşelerdeki hapisane işlevli akıl hastaneleri yerine, yeni toplum sağlık merkezlerinin açılması gündeme gelmiştir. Yeni kanuna göre kişi topluma ya da kendine zarar vermiyorsa 72 saatten fazla hiçbir şekilde alıkonulamaz.

Wisconsin çalışmasının devamı olarak, yazar İtalya ve İngiltere’de de akıl hastalarına yönelik çalışmalar yürütmüştür ve bu çalışmalar *utanma duygusu* ile ilgili materyal sunması olması sebebiyle önemlidir. Duygu Boşalımı (Catharsis) teorisine göre duygu süreçlerinin başlaması ve doruk noktaya ulaşması içgüdüselidir. Doruk noktaya ulaşma fikri, aynı zamanda, bazı kakhaha ve ağlama türlerinin açığa çıktığı durumlara da işaret eder. Bu yeni teori somatik terapilerde, mesafe koyma (distancing), rol alma (role-taking) ve iniş çıkış (pendulation) arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Duygu literatüründe klinik çalışmalar dışında catharsis fikrine gerekli önem gösterilmemiştir. 1960-1979 yılları arasında yapılmış olan çalışmalarda, catharsis konusuna yok denilecek kadar az değinilmiştir. Bilimsel çalışmalar her ne kadar teori, metod ve dataya göre şekillendirilse de, bunlar belirli bir varsayım olmadan işe yaramamaktadır. Çünkü bilim insanları tıpkı diğer insanlar gibi farazi bir dünyada yaşamaktadır. Bu bağlamda bilimsel çalışmalara başlamadan önce mecaz/metafor

kullanımı, kültürel varsayımları hem gösteren hem de saklayan linguistik/mental bir yol gibidir. Danimarkalı gökbilimci Tycho Brahe, yetişkinlik zamanındaki bütün değerli yıllarını Venüs gezegeninin uydusunu bulabilmek için harcamıştır. Sıra dışı doğrulukta gözlemler yapmaya çalışan bu bilim adamının da çıkış noktası gezegenlerin dünya etrafında döndüğü varsayımdır. Fakat bu varsayımın yanlış olması onun doğru sonuca ulaşmasını engellemiştir. Brahe öldükten sonra onun asistanı olan Kepler'in de çalışmaları uzun yıllar bir ilerleme göstermemiştir. Daha sonraları kendi geliştirdiği modelde güneşi merkeze koyan Kepler, Brahe'nin çözemediği problemi kolayca çözebilmiştir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere bilimsel metod öncesinde gerekli olan ilkel ve içgüdüsel element, yeni bir bilginin bulunmasına yardımcı olabilir. Bilimsel metod, her ne kadar doğru ve kesin olursa olsun, belirsiz veya yanlış bir metafor kullanımı yüzünden kişi yanlış sonuçlara ulaşacaktır.

Catharsis terimi ilk olarak milattan önce 3. yüzyılda Aristo tarafından kullanılmıştır. Aristo'ya göre catharsis, tiyatro izleyicisinde korku ve acıma duygularının dışa çıkmasıdır. Yani izleyici karşındaki insanın yaşadığı duyguları anlayabilmek için empati yapmakta ve benzer duyguları yaşamaktadır. Catharsis, ayrıca toplumun uzun vadede devamlılığını sürdürebilmesi için gereklidir. Fakat sosyal/davranış bilimlerinde catharsis fikrinin kabul edilmemesi büyük ölçüde Freud'un geliştirdiği psikoanaliz neticesinde olmuştur. Yine de ne Freud ne de diğer psikoterapistler catharsis'in etkili olmadığı yönünde sağlam kanıtlar gösterememiştir. Günümüzde "yeniden-acı terapisi" (re-grief therapy) adı verilen ve patolojik kederi/acıları tedavi etmek için kullanılan cathartic teknik, aslına bakılırsa catharsis'in geçerli ve faydalı olduğunu göstermektedir. Volkan'ın da belirttiği gibi (1975) yas sürecini tamamlamak için ağlamak gereklidir. Fakat Berkowitz (1962), Feshbach ve Singer'in çalışmalarında (1971) öfkeyi ve diğer agresif davranışları açığa çıkarmanın herhangi bir yararının olmadığı, yani catharsis'in geçersiz olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak, ne Aristo'nun doktrini, ne de Freud ve Breuer'in teknikleri catharsis'i davranış açısından tanımlamamaktadır. Her iki durumda da güvenli bir ortamda (tiyatro ve psikoterapistin odası) geçmişte yaşanan duygu krizinin yeniden deneyimlenmesi durumu vardır. Bu da, bizleri ünlü İngiliz şair William Wordsworth'un şiiri tanımlarken kullandığı ifadeye götürmektedir: "Huzur içinde bir araya getirilmiş duygular". Öte yandan, tıp literatüründe duygusal değişkenlik (emotional lability) ya da duyguyu kontrol altına alamama (emotional incontinence) ile ilgili birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Modern toplumlarda erkeklerin ağlamaması gerektiği gibi bazı düşünceler de aslına bakılırsa, acıların/kederin çözümlenmesini engellemesi sebebiyle, faydadan çok zarara neden olmaktadır.

Sosyal psikoloji ve biyolojinin kombinasyonu ile yeni bir catharsis teorisi ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım keder, korku, utanma ve öfkeyi kapsayan dört duygunun sosyo-biyolojik ana hatlarını ortaya koymaktadır. Dewey'e göre (1894), duygular genetik olarak önceden belirlenmiş evrensel dürtülerdir. Mead de (1934) Dewey'in formülasyonuna paralel bir görüş sunmaktadır. Ona göre duygular dürtü, algı, manipülasyon ve icra basamaklarına sahiptir. Dewey/Mead yaklaşımına göre tehdit ne kadar büyük olursa gösterilen duygunun yoğunluğu da o kadar fazla olur. Yine bu yaklaşıma göre normal duygular kısa ve nettir. Fakat bu durumda saatlerce, bazen günlerce sürebilen korku ya da öfke gibi duyguları nasıl açıklarız? Acının/Kederin biyolojik temelinde, vücudun ağlamak için yaptığı bir hazırlık vardır. Bazen de kişi acıyı öylesine hisseder ki, ağlama tepkisi ertelenir. Nichols ve Zax (1977), catharsis'in nörofizyolojik bileşenlerini ayırt etmiş ve catharsis'in somatik-duygusal yönüne gözyaşı, titreme, ya da terleme gibi fizyolojik hareketlerin eşlik ettiğini ifade etmiştir.

Lewis'e göre Freud'un mizah ve zekâ analizi, yüzeysel bakıldığında sadece öfke ile ilgiliymiş gibi görülse de, aynı zamanda utanma duygusunu da içermektedir. Kahkahayı utanma duygusu için bir catharsis olarak düşündüğümüz zaman; kahkahanın, mahcubiyeti gidermeye yardımcı bir duygu ifadesi

olduğunu da söyleyebiliriz. Billig'e göre (2005) mizah, kişinin kendi içinde yaşadığı utanma duygusunu kabul etmesinden ziyade, başkaları ile dalga geçmesiyle ilgilidir. Ayrıca utanma duygusu içinde kahkaha doğal bir çıkış yolu gibidir. Örneğin 13 yaşındaki bir kız öğrencinin lunaparktaki hız treninde altına kaçırmasını esprili bir şekilde arkadaşlarına söylemesi onu utanma ve küçük düşürülme duygularından kurtarmıştır.

Korku yaratan durumlar, kişi için gerçek fiziksel tehlike oluşturmaktadır. Korku duymaya başladıktan sonra da titreme ve terleme gerçekleşmektedir. Yazar, Amerikalı askerler ve öğrenciler ile yapmış olduğu bir çalışmada titreme ve terlemenin korkuyu hızlı bir şekilde çözmeye yardımcı faktörler olduğunu bulgulamıştır. Öte yandan korku ve öfke duyguları, kişiyi kaçma ya da savaşmaya yönelten duygulardır. Bu duyguları açığa çıkaran kimyasal madde ise adrenalindir. Fakat aşırı düzeyde salgılanan adrenalin hem vücuda fiziksel olarak zarar verir, hem de istenmeyen duygusal uyarılmalar yaratır. Duygusal uyarılmaları arttıran bir diğer faktör ise bizzat utanma duygusundan utanmaktır. Tiyatro yangınlarında oluşabilecek panik bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Diğer insanların korkularına şahit olduktan sonra seyirciler de kaçış esnasında izdiham oluştururlar.

Son yüz yıldır catharsis üzerine yapılan tartışmalar, duygular arasına mesafe konulması fikrine dayanmaktadır. Bullough (1912), tiyatro gibi sanatsal yerlerde duygudan optimal düzeyde uzaklaşılması gerektiğini söylemektedir. İzlenen oyunun izleyicide yeterince derin duygular uyandırmadığı durumlarda oyunun amacına ulaştığı söylenemez. Seyircinin oyun ile duygusal olarak yeterli düzeyde bütünleşebildiği durumda ise seyircide korku duygusu artacak ve oyun başarılı olacaktır. Sonuç olarak tiyatrodan estetik ya da optimal düzeyde duyguların uzaklaştırılması, hem seyircinin ilgisini çekecek, hem de seyirciye tiyatral bir zevk verecektir. Mead'ın rol alma (role-taking) ile ilgili görüşü belirli bir uzaklaştırma/mesafe koyma (distancing) teorisi geliştirmek için kullanılabilir. Mead'e göre insanlar, kısa süreli de olsa, başka insanların görüşlerini ve duygularını algılayabildikleri sürece bir toplumda yaşayabilirler. Mesela çocuklar erken yaşta diğer insanların görüşlerini öğrenmeye başlar. 3 ya da 4 yaşına geldikleri zaman bu çocuklar, kendilerine söylenen şeyleri anlayabilmek için kendi bakış açıları ve başkalarının bakış açıları arasında gidip gelirler. Yetişkinlikte ise bireyler gerçek olmayan ötekilerin de bakış açıları ile olayları anlayabilirler Bu durum Mead'e göre toplumu oluşturan bireyler arasındaki esnek koordinasyonuna bağlıdır. Fakat Mead, rol alma süreciyle ilgili gerçek basamakları gerektiği gibi açıklamamıştır. Uzaklaştırma konseptini daha iyi anlayabilmek için sosyal etkileşim ve içsel diyalog bağlamında rol alma davranışının nasıl anlamlandırıldığına ve sergilendiğine bakılabilir.

Koestler'in kahkaha teorisi (1967) spesifik olarak utanma duygusu için bir uygulama alanı sunmaktadır. Koestler'e göre aynı şeye iki farklı perspektiften bakmak kahkahaya yol açar. Koestler'e göre söz oyunlarına (pun) güleriz; çünkü, bu oyunlar bizi aynı kelimenin sahip olduğu tezat anlamlarıyla şaşırtmaktadır. Bir süreliğine de olsa kahkaha yardımıyla utanma duygusundan kurtuluruz. Komedi ve göz yaşını bir araya getire trajedilerde ise metin, tamamen optimal mesafelendirme üzerine kuruludur. Evans'a göre (1960), iyi yapılmış bir drama, seyircisinin farkındalığını bir oraya bir buraya çekerek, seyircinin hem kendi bakış açısı hem de oyundaki karakterin bakış açısı ile bütünleşmesini sağlar. Yazar da gerçek hayatta benzer bir duygu kontrol deneyimi yaşamıştır. Bu olay yıllar önce yapmış olduğu bir psikoterapi seansı esnasında gerçekleşmiştir. Bu seanstaki katılımcıların hepsi konuşurken ağlamaya başlamıştır; fakat yazar çok üzgün olmasına rağmen kendini kontrol etmiş ve daha sonra arkadaşları ile bu konuyu konuşurken hıçkırarak ağlamıştır. Yaklaşık 15 dakika sonra ağlaması kesilmiş ve üzülme hissi sonlanmıştır. Bir sonraki aşamada ise kızgınlık duygusu yaşamıştır. Yazar öfkeli bir şekilde konuşmaya ve yerdeki kilimi ısırmaya başlamıştır. Bu olaylardan sonra yazar kendini önceden hissetmediği kadar iyi hissetmiştir.

Duygu yönetimine yönelik yaklaşımda iki tane dönüm noktası vardır. Bunlarda ilki kızgın insanın öfkesini sözel olarak ifade etmesidir. İkincisi de vücut sıcaklığındaki ani artıştır. Öfkeyi sözel olarak ifade ederken yaşanan dezavantajlardan birisi de kibarlık ayarını tutturamama durumudur. Bu durumda karşıdaki kişi sizin samimi olduğunuzu anlamayabilir. Yazarın deneyimlemiş olduğu bir başka vaka ise şu şekildedir: Bahsi geçen terapi seansından sonra yazar şans eseri aynı kampüste fakat farklı bölümde çalışmakta olan bir meslektaşı ile aynı uçağa binmiştir. Yazar bu kişinin sivri dilli olması nedeniyle ona karşı hoş duygular beslememektedir. Yine de meslektaşına önceki gün yaşamış olduğu olayı anlatma zorunluluğu hissetmiştir. Daha birkaç cümle kurmuş olmasına rağmen yazarın arkadaşı onu psikolojik olarak çözümlmeye kalkışmıştır. Yazar da bu davranışın hiç hoş olmadığını açık ve net bir şekilde ifade etmiştir. Sonrasında yazarın arkadaşı kendi kaba davranışı için yazardan özür dilemiştir. Bu örnekte öfkenin uygun bir şekilde kullanılması durumunda etkili ve faydalı olabileceği görülmektedir.

Klasik Yunan oyunlarında, sağlıklı bir politika yürütebilmek için kolektif catharsis'in olması gerektiği savunulmaktadır. Özellikle klasik oyunlarda toplumların kendi kayıpları için yas tutmadığı durumlarda, yaşanan trajedilerin tekrarlanacağına dikkat çekilmektedir. Vietnam ve Irak'ta yaşananlar bu durumla benzer özellik göstermektedir. İnsanlar, gruplar ve milletler, öfke ya da kızgınlık duygularını gizlemekten ziyade onları çözmeye çalışmalıdır. Fakat modern toplumlarda utanma duygusu genellikle gizlenir. Ericson'a göre (1950) utanma duygusu sadece kişinin eylemlerini değil aynı zamanda onun tüm benliğini ilgilendirir. Bu fikir sosyolog Helen Lynd (1958) tarafından da genişletilmiştir. Lind utanma duygusunun benlik ve sosyal hayattaki inşasına dikkatleri çekmektedir. Bir sonraki aşamada ise Silva Tomkings, utamanın sergilenen davranışta merkezi bir rol oynadığını savunmaktadır. Tomkings, mahcubiyet, utama ve suçluluk duygularının tek bir duygu kategorisine ait olduğu görüşündedir.

Goffmann'a göre insanlar etkileşim esnasında mahcubiyet ya da aşağılanma hislerine kapılabilmektedir. Bu görüşten çıkarım yapacak olursak, tüm etkileşimlerde acı veren bir duyguya maruz kalma/bırakma riskinin olduğunu söyleyebiliriz. Goffmann'a göre insanların kendi dış görünüşleri ile ilgili fazla zaman harcamalarının sebebi meydana gelebilecek mahcubiyet duygusundan kaçabilmektir. Öte yandan Cooley, ayna-benlik terimi ile insanların hem iç hem de dış hayatlarında bir takım duygular ürettiğini söylemektedir. Hem sosyal hem de benlik oluşturma süreçleri kişiyi gurur ya da utama duygularına yönelir. Sosyal ilişkiler bir taraftan benliğin oluşumuna yardımcı olurken diğer taraftan da bazı duyguların (genellikle gurur ya da utanma) açığa çıkmasına neden olur.

Modern toplumdaki ilişkilere bakıldığında zaman yalnızlaşmaya doğru bir meylin olduğu görülmektedir. Modernitenin temelinde bireysellik olduğu için kişiler, kendilerini diğer insanlardan bağımsız ve kendi kendine yetebilen bireyler olarak görmektedir. Fakat bu durum daha fazla yalnızlaşmaya ve utanma duygusunun bastırılmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda da duygunun anlamında belirsizlikler ve karmaşıklıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Japonya gibi geleneksel Asya toplumlarında utanma merkezi öneme sahiptir. Batılı toplumlarda ise utanma günlük yaşamda yaygın olarak görülebilir ama çok da arzu edilen bir duygu olarak algılanmaz.

Utanma duygusu kişinin içsel bir sorunu olarak görülmektedir. Fakat ayna benlik kendi içinde, hem içsel sonucu, hem de dışsal kaynağı barındırır. Cooley'e göre utanma ve gurur duyguları bir ilişki durumunun göstergeleridir. Gerçek pozitif bir duygu sağlam bir bağa işaret ederken, utanma duygusu tehdit altında olma durumuna işaret eder. Modern toplumlarda utanma duygusu gün geçtikçe görülmez hale gelmektedir. Hatta birçok sosyal araştırmada da araştırmacılar, utama kelimesini doğrudan kullanmamaya başlamıştır. Günümüzde gerçek utanma denildiğinde bile, asıl olan utanma duygusu akla gelmemektedir.

Cooley, ayna benlik sürecinin bilinç dışı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Sadece sıra dışı ve ekstrem durumlarda bu sürecin farkına varabiliriz. Yine Cooley'e göre gurur ya da utanma duygularına insanları yönelten şey, aslında onların kendilerinin mekanik bir yansımasıdır. Kendimizin yansımasını gördüğümüz karşıdaki kişi, bizim duygularımızı ciddi bir şekilde etkilemektedir. Örneğin, cesur bir kişinin önünde korkak birisiymiş gibi görünmekten utanırız. Öte yandan Goffman'ın vermiş olduğu örnekler daha çeşitli ve canlıdır. Bu örnekleri okuyanlar verilen örneklerin aslında kendi hayatlarında da mevcut olduğunu görmektedir. Örneğin bir ofiste muzip bir arkadaşınız tam siz koltuğunuza otururken osuruk sesine benzer bir ses çıkardı. Siz de diğer arkadaşlarınızın bu sesi çıkarmanın siz olduğunu düşündüğünü düşündünüz. Masum olmanıza rağmen utanma duygusu hissedersiniz; çünkü ofisteki arkadaşlarınız bu uygunsuz davranışı sizin yaptığınızı düşünmüştür.

İngiltere'de 1965 yılında yazar altı ay boyunca seksen üç hasta ile yapılmış olan görüşmeleri incelemiştir. Bu hastalardan 70'i altmış yaşından büyüktür. Buradaki çalışmada özellikle bu yaşlı insanlar ile yapılmış olan görüşmelere odaklanılmıştır: Bu insanlar mülakat esnasında konuşmalarında ve tavırlarında derin bir depresif bir tutum göstermiştir. Ama görüşmelerin bazılarında mucizevi bir şekilde iyileşme durumu gerçekleşmiştir. Bu çalışmadaki hastaların çoğu sadece birkaç kelime söyleyen, sessiz kişilerdir. Katılımcılardan 41 tanesine İkinci Dünya Savaşı'nda ne tür aktiviteler yaptığı sorulmuştur. Yazar şaşkınlık içerisinde bu konuşmayan insanların birden bire bütün savaşın detayını anlattığına tanık olmuştur. Yüz ifadeleri daha canlı olmuş ve konuşma tonları da normal insanların konuşma seviyesine gelmiştir. Fakat mülakatı yapan psikiyatrlar bu durumun bir çok kez tekrarlandığını söylemiştir ve bu yüzden de yazarın ilgisi azalmıştır.

Utanma üzerine çalışmalar yapan yazar yıllar sonra yukarıda bahsi geçen duruma bir açıklama getirmiştir: Depresyon acı veren duyguların (utanma, korku ve öfke) tamamen baskılanması ve sağlam bir bağın eksikliği durumunda ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılan bu yaşlı hastalar da savaş zamanında toplumda değer gören bireyler olduklarını hatırladıkları için gurur duymaya başlamıştır. Depresyon sonucunda hissetmeye başladıkları utanç duygusunda da azalma olmuştur. İkinci Dünya Savaşı esnasında elde ettikleri deneyimler bu hastaları kısa bir süre de olsa normale döndürmüştür.

Avrupa tarihini inceleyen Elias *Uygarlaşma Süreci* adlı kitabında (1939) iki ana konudan bahsetmektedir. Fiziksel ceza azaldıkça utanma duygusu, sosyal kontrolün asıl ajanı olarak daha da baskın bir şekle bürünür. Utanma duygusu yaygınlaşmaya başladığında ise, bazı belirli tabular yüzünden bu duygu neredeyse görülmez hale gelir. Elias'a göre modern toplumda anahtar rol oynayan şey utanma duygusunun inkârıdır. Utanma duygusunu inkar etmek aslında utanmanın el altından devam etme sürecine katkıda bulunur ve farkında olmadığımız davranışlarımıza yön verir. Goffman'ın da utanma duygusuna olan ilgisi Elias'ın çalışmalarından kaynaklanmaktadır.

Michael Bilig (1999) Elias'ın tezini geliştirerek kendi baskılama teorisini geliştirmiştir. Billig'e göre baskılama ilk olarak sosyal pratiklerde gerçekleşir. Bu süreçte bazı konulardan hassasiyetle uzak durulur. İlk olarak istenmeyen konuyu değiştirmek için başka bir konu hakkında konuşulmaya başlanılır. Böylece istenmeyen ya da yasaklı olduğu değerlendirilen konu baskılanmış olur. İkinci aşamada ise birey yasaklı konuyu bilinç düzeyinden uzaklaştırır.

Son söz olarak Duygular Sosyolojisi El Kitabı'nda duygular sosyolojisini anlamaya yardımcı olacak çok sayıda teorik bilgiye ve çeşitli araştırmacıların yapmış olduğu alan çalışmalarına değinilmiştir. Diğer disiplinler duygular sosyolojisinden çok şey öğrenebilir, çünkü duygular her zaman sosyolojinin temel ilgi alanlarından biri olan sosyokültürel bağlam içinde gelişir. İçeriğindeki bilgiler ile kitap, hem mesleğinde başarılı olmak isteyen sosyologlara, hem bu konuyla ilgilenen ve bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara faydalı olacaktır.